

บทที่ 2

ภาระการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล ในคดีสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันปัญหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมักเกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การขยายตัวของประชากรแต่ปัญหาที่สำคัญส่วนหนึ่งมักจะเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนา หากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นได้รับความเสียหายจากมลพิษที่เกิดขึ้น ย่อมถือได้ว่าผู้เสียหายเหล่านั้นถูกทำลายละเมิด ประชาชนย่อมสามารถให้สิทธิฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายโดยการใช้มาตรการทางแพ่งในการคุ้มครองสิทธิของตน ทั้งนี้ กฎหมายที่เป็นแม่บทในการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และ มาตรา 97 โดยนำมาใช้ประกอบกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ดังนั้นจึงควรศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดทางแพ่ง และการเรียกค่าเสียหาย รวมถึงการกำหนดภาระการพิสูจน์ในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2.1 หลักกฎหมายในคดีสิ่งแวดล้อม

ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุมาจากมลพิษมีความแตกต่างจากความเสียหายทั่วไปเนื่องจากความเสียหายที่เกิดจากมลพิษมักจะไม่สามารถหาความเสียหายให้เห็นทางกายภาพอย่างชัดเจนหรือมีผู้ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมากเนื่องจากมลพิษมักจะมีการแพร่กระจายไปในวงกว้าง ทำให้ในอดีตกฎหมายที่บังคับให้อยู่ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับความเสียหายได้ สำหรับประเทศไทยได้มีการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมเรื่อยมา โดยมีการปรับปรุงกฎหมายให้มีการควบคุมมลพิษโดยตรง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่มีการนำแนวคิดและทฤษฎีกฎหมายสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศมาใช้ไม่ว่าจะเป็นหลักความรับผิดเคร่งครัด (strict liability) หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) ซึ่งเป็นหลักที่นำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมโดยตรง รวมถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญก็มีการรับรองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนั้นจึงควรศึกษาแนวคิดและหลักการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี (Right to a healthful and decent environment)

คำว่า “สิทธิ” หมายถึงอำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายให้ความคุ้มครองให้ เช่น สิทธิในการครอบครองสังหาริมทรัพย์ของตนหรือสิทธิในชีวิตร่างกายของตนโดยผู้อื่นจะทำละเมิดต่อสิทธินั้นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ได้

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ตามที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดคำนิยามไว้ หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสิทธิที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนโดยรัฐได้ดำเนินการเพื่อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำให้กับประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐจะให้แก่ประชาชนทุกคน โดยเฉพาะการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในสิทธิที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมและมีความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม เช่น ใช้ในการยังชีพ เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจากมลพิษ บุคคลทุกคนย่อมเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะสงวน รักษา และควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขสบายของตนจึงย่อมมีสิทธิที่จะบังคับการตามวัตถุประสงค์นี้ได้โดยไม่คำนึงว่ามลพิษที่เกิดขึ้นนั้นได้ทำลายหรือทำให้เกิดความเสียหายหรือเป็นอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินมากน้อยเพียงใดหรือไม่¹

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้ปรากฏขึ้นพร้อมกับแนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยสิทธิมนุษยชนเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากล ในที่ประชุมนานาชาติได้ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right) ซึ่งประเทศไทยก็ได้ร่วมลงนามในปฏิญญาสากลฉบับนี้ด้วย² ดังนั้นเมื่อรัฐได้ลงนามในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้วรัฐย่อมผูกพันตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคนในการดำรงชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี หากมีการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในสังคม การกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการกระทบต่อสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีของประชาชน ซึ่งประชาชนที่ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหายรับผิดชอบในการฟื้นฟูแก้ไขสภาพแวดล้อมนั้น

¹ ฐนีย์ มัลลิกะมาสกุล, “ทางเลือกหนึ่งในการเยียวยาผู้เสียหายจากปัญหามลพิษ,” ศุลพาน, 43 (มกราคม – มีนาคม 2539), 99.

² น้ำแท้ มีบุญสร้าง, การดำเนินคดีแบบกลุ่ม(Class Action)และการนำรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่มใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2550), หน้า 62.

สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามที่ปรากฏในกฎหมายของประเทศไทยได้มีบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสิทธิในสิ่งแวดล้อม ดังนี้

2.1.1.1 สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 โดยบัญญัติไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ ตามมาตรา 77 และมาตรา 93 ดังนี้

มาตรา 77 บัญญัติว่า "รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและความงามทางธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ ดินน้ำ ลมธรรและน่านน้ำ"

มาตรา 93 บัญญัติว่า "รัฐพึงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาดและพึงขจัดสิ่งเป็นพิษซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน"

บทบัญญัติดังกล่าวถือเป็นต้นกำเนิดสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่จะปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาและขจัดสิ่งเป็นพิษซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ก็ได้มีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 65 ดังนี้

มาตรา 65 บัญญัติว่า "รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและพึงขจัดสิ่งเป็นพิษที่ทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน"

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ได้นำมาตรา 77 และมาตรา 93 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มารวมไว้เป็นมาตราเดียวกันคือมาตรา 65 ซึ่งกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องบำรุงรักษาและขจัดสิ่งเป็นพิษที่ทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2535 ได้มีการบัญญัติเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 74

มาตรา 74 บัญญัติว่า "รัฐพึงบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งทดแทนและพึงป้องกันและขจัดมลพิษและวางแผนการใช้ดินและน้ำให้เหมาะสม"

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นจะไม่ได้บัญญัติถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีก็ตามแต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยในด้านสิ่งแวดล้อม รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติหลายประการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนทั้งยังมีบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดให้ต้องกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดบริการสาธารณะด้านต่าง ๆ อันรวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม³ ดังที่ปรากฏตาม มาตรา 46 มาตรา 56 และ มาตรา 59 ดังนี้

มาตรา 46 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 56 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติสุขและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

ตามมาตรา 56 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ได้บัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิในการดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติสุขในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิต การกระทำละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมจะกระทำไม่ได้ ทั้งยังรับรองให้สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติ ตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย

มาตรา 59 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือดำเนิน

³ กอบกุล ราชะนาคร, กฎหมายกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2550), หน้า 5.

โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

แม้ว่าในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จะได้ถูกยกเลิกไปแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันก็ยังคงรับรองถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมเช่นกัน โดยได้รับเอาแนวคิดของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาเป็นบรรทัดฐาน ซึ่งประกอบด้วยมาตรา 57 มาตรา 66 และมาตรา 67 ดังนี้

มาตรา 57 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าวการวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์

การวางผังเมือง การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินและการออกกฎที่อาจมีผลกระทบต่อส่วนได้เสียสำคัญของประชาชน ให้รัฐจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึงก่อนดำเนินการ”

มาตรา 66 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 66 เป็นการรับรองบทบาทของชุมชนท้องถิ่น ศักยภาพความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของประชาชนในชุมชนในการมีสิทธิและอำนาจร่วมกับรัฐเพื่อการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดจากเดิมที่ได้กำหนดให้รัฐเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศแต่เพียงลำพังซึ่งสิทธิตามมาตรา 66 ข้างต้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการ คือ

1. สิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ

2. สิทธิในการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

3. สิทธิในการที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
อย่างยั่งยืน

มาตรา 67 บัญญัติว่า "สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนและจัดให้มี กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่ง ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมี การดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วน ท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ย่อมได้รับความ คุ้มครอง"

หลักของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 67 ได้บัญญัติรับรองสิทธิใน สิ่งแวดล้อมที่ดี ที่จะดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน รวมถึงสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการ อนุรักษ์บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิตามมาตรานี้มาจากแนวคิด ในเรื่องสิทธิในคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ว่า "มนุษย์นั้นมีสิทธิพื้นฐานในธรรมชาติที่ได้คุณภาพใน แสงแดดที่ระยิบระยับในน้ำและอากาศที่บริสุทธิ์ในธรรมชาติป่าเขาที่สวยงามและหลากหลาย"⁴ และตามความในวรรค 2 ของมาตรา 67 ยังได้ให้หลักประกันว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นจะไม่ถูก ทำลายลงจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือจะต้องมี การศึกษาและประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเสียก่อน ส่วน ความในวรรค 3 แห่งมาตรา 67 ให้สิทธิแก่ชุมชนในการฟ้องร้องหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ โดยมีที่มาจากแนวคิดที่ว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นสมบัติร่วมกันของ

⁴ แก้วสรร อดิโทธิ, สัมมนาเชิงปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญแปลงแนวคิดสู่ปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2541), หน้า 29.

ประชาชนที่ได้มอบหมายให้รัฐเป็นผู้ดูแลหากรัฐไม่ได้ทำตามหน้าที่ประชาชนย่อมมีสิทธิฟ้องคดีเพื่อให้รัฐปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด

จากบทบัญญัติทั้งสามมาตราดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่แสดงอย่างชัดเจนถึงการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีโดยบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติภายใต้สิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตราย ต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตนและเมื่อมีบุคคลใดก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมแล้วการกระทำดังกล่าวก็ถือเป็นการทำละเมิดต่อบุคคลอื่นและมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหายรับผิดชอบในการฟื้นฟูแก้ไขสภาพแวดล้อมรวมถึงเรียกค่าเสียหายด้วย เมื่อได้เปรียบเทียบในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของรัฐธรรมนูญข้างต้นแล้วสรุปได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและก่อให้เกิดมลพิษไว้ชัดเจนในมาตราต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุดกว่าที่กำหนดไว้ในฉบับก่อน ๆ

2.1.1.2 สิทธิในสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

ก่อนจะมีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มาใช้บังคับ เมื่อมีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นก็นำเอากฎหมายที่พอจะปรับใช้กับสภาพของปัญหาซึ่งกฎหมายเหล่านั้นมีมากกว่า 50 ฉบับ แต่กฎหมายเหล่านั้นไม่ใช่กฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยตรงจึงไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้นเพื่อยุติข้อพิพาทได้ ภายหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 กำหนดให้มโนนโยบายรัฐในเรื่องสิ่งแวดล้อมทำให้รัฐบาลในสมัยนั้นต้องตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรงขึ้น

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 เป็นกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทยที่มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ต่อมาก็ได้รับการแก้ไขอีก 2 ครั้งในปี พ.ศ. 2521 และในปี พ.ศ. 2522 เนื่องจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังขาดสภาพบังคับ คือ ยังไม่ได้กำหนดข้อบังคับหรือกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ และยังขาดบทกำหนดโทษอีกด้วย เพราะพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นเพียงที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของคณะรัฐมนตรีแต่ไม่มีอำนาจสั่งการเอง แต่อย่างไรก็ตามเพราะอำนาจสูงสุดเป็นของนายกรัฐมนตรี ที่สุดแล้วในปี พ.ศ. 2535 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ขึ้น โดยเพิ่มเติมสาระสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกหลายประการ รวมถึงการกำหนด

สิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชนและความรับผิดชอบในการเรียกค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการเฉพาะ ทำให้เมื่อมีการละเมิดสิทธิในสิ่งแวดล้อม ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหาย รวมถึงการร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำผิดต่อเจ้าพนักงานดังกล่าวในความในมาตรา 6 ดังนี้

มาตรา 6 บัญญัติว่า “บุคคลอาจมีสิทธิและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารจากทางราชการในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ข้อมูลหรือข่าวสารที่ทางราชการถือว่าเป็นความลับเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นความลับเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลหรือสิทธิในทางการค้าหรือกิจการของบุคคลใดที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

2. การได้รับชดเชยค่าเสียหายหรือทดแทนจากรัฐ ในกรณีที่ได้รับความเสียหายจากภัยอันตรายที่เกิดจากการแพร่กระจายมลพิษหรือภาวะมลพิษอันมีสาเหตุมาจากกิจการหรือโครงการใดที่เริ่มสนับสนุน หรือดำเนินการโดยส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ

3. การร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำผิดต่อเจ้าพนักงานในกรณีที่ได้พบเห็นการกระทำใด ๆ อันเป็นการละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นเป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อรับรองให้ประชาชนมีสิทธิทราบถึงข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงการได้รับชดเชยค่าเสียหายจากรัฐกรณีที่แหล่งกำเนิดมลพิษเกิดขึ้นจากกิจการหรือโครงการของรัฐและมีสิทธิแจ้งให้เจ้าพนักงานเมื่อได้พบเห็นการกระทำใด ๆ ที่เป็นการทำละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม

2.1.1.3 สิทธิในสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายของต่างประเทศ

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่มีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่ตามมาคือปัญหาสิ่งแวดล้อมเนื่องจากผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้ประเทศญี่ปุ่นได้นำแนวทางเกี่ยวกับสิทธิทางสิ่งแวดล้อมมาใช้ โดยจุดเริ่มต้นมาจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น ค.ศ.1946 มาตรา 13 ซึ่งบัญญัติว่า

“ประชาชนทั้งหลายต้องเคารพในสิทธิส่วนบุคคลซึ่งกันและกัน รวมทั้งสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขด้วยการประกอบกิจกรรมใด ๆ ของประชาชนต้องอยู่ในขอบเขตเท่าที่ไม่เป็นการรบกวน หรือขัดต่อสวัสดิภาพสูงสุดของประชาชน การบัญญัติกฎหมายรวมถึงการดำเนินงานอื่น ๆ ทั้งหมดของรัฐ ต้องคำนึงถึงความมีอยู่และความเป็นอยู่ของสิทธิดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นเกณฑ์แห่งการพิจารณาเช่นเดียวกัน” และมาตรา 25 ซึ่งบัญญัติว่า

“ประชาชนทั้งหลายมีสิทธิที่จะดำรงไว้ซึ่งมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดี และการมีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมร่วมกัน

ในทุกวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตอยู่ของประชาชน รัฐจึงต้องดำเนินการด้วยความพยายามในอันที่จะส่งเสริมและขยายออกไปอย่างทั่วถึงซึ่งสวัสดิการสังคมและความมั่นคงปลอดภัย รวมตลอดถึงการสาธารณสุขแห่งสังคม”

จากหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นการบัญญัติรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนมีอยู่โดยรัฐต้องส่งเสริมให้มียุ่ตลอดไป เช่นที่ปรากฏในคดี *Mansion* ในกรุงโตเกียวที่มีการก่อสร้างอาคารพักอาศัยขนาดใหญ่ใกล้กับมหาวิทยาลัยและบริเวณใกล้เคียงที่ดินที่จะทำการก่อสร้างอาคารพักอาศัยมีชาวบ้านอาศัยอยู่ การก่อสร้างดังกล่าวจะบังทัศนียภาพของชาวบ้านซึ่งมีผู้ที่เกี่ยวข้องมีจำนวนมาก เช่น รัฐบาล จังหวัด บริษัทและนักการเมือง เป็นต้น จนมีการดำเนินคดีในศาลถึง 7 คดีที่ชาวบ้านฟ้องบริษัทและจังหวัดขอให้ระงับการก่อสร้าง ศาลอุทธรณ์กรุงโตเกียวมีคำสั่งให้ลดความสูงของอาคารพักอาศัยลงไม่เกิน 20 เมตร ส่วนที่เกิน 20 เมตรต้องทึบทั้ง ต่อมามีการบัญญัติเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารพักอาศัยต้องมีรูปแบบเอียงเพื่อมีช่องว่างให้แสงสว่างส่องลงมายังที่ดินใกล้เคียงได้ เรียกว่าสิทธิในการได้รับแสงอาทิตย์ จากคำพิพากษาในคดีนี้เป็นคำพิพากษาที่คุ้มครองสิทธิที่เรียกว่าสิทธิในแสงอาทิตย์ (Right to Sunshine)

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ในบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Bill of Right) มาตรา 5 มาตรา 9 และมาตรา 14 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ของสิทธิในสิ่งแวดล้อม โดยมีสาระสำคัญดังนี้

มาตรา 5 บัญญัติว่า “... (พลเมืองของสหรัฐ)... จะถูกจำกัดสิทธิในชีวิตเสรีภาพและทรัพย์สินโดยไม่ต้องด้วยกระบวนการทางกฎหมายหาได้ไม่และทรัพย์สินของบุคคลใดจะถูกนำไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์โดยไม่มีค่าตอบแทนอันชอบธรรมมิได้”

มาตรา 9 บัญญัติว่า “บรรดาสิทธิที่ได้จำแนกไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะดีความให้เป็นการปฏิเสธ หรือลดทอนสิทธิของผู้ใดมิได้”

มาตรา 14 (ฉบับปี ค.ศ.1868) บัญญัติว่า “ข้อ 1 บุคคลทุกท่านที่เกิดในสหรัฐหรือแปลงสัญชาติหรืออยู่ในบังคับของกฎหมายสหรัฐ ย่อมเป็นพลเมืองของสหรัฐและของมลรัฐที่มีภูมิสำเนาอยู่มลรัฐใด จะออกกฎหมายหรือบังคับใช้กฎหมายอันเป็นการตัดทอนเอกสิทธิ หรือความคุ้มครองที่พลเมืองของสหรัฐจะพึงได้รับหาได้ไม่หรือมลรัฐใดจะตัดทอนสิทธิในชีวิต เสรีภาพหรือทรัพย์สินของบุคคลโดยไม่ชอบด้วยกระบวนการแห่งกฎหมายหรือจะปฏิเสธมิให้บุคคลใดซึ่งอยู่ในเขตอำนาจได้รับความคุ้มครองแห่งกฎหมายโดยเท่าเทียมกันมิได้”

⁵ ดนัยศ ศรลัมพ์, คำพิพากษาในกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 137.

การตีความของนักนิติศาสตร์เห็นตรงกันว่าแม้บทบัญญัติดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรงก็ตาม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็ถือเป็นหลักในการกำหนดสิทธิในคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย จะเห็นได้จากการนำแนวคิดเรื่องทฤษฎีทรัสต์ต่อมหาชน (Public Trust Doctrines) ซึ่งมีการบัญญัติกฎหมายคุณภาพสิ่งแวดล้อมออกมาในรัฐมิชิแกนของสหรัฐอเมริกา โดยยินยอมให้ประชาชนทุกคนในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมสามารถฟ้องรัฐหรือเอกชนในเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ เพราะถือว่าประชาชนมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตและมีโอกาสใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณภาพได้อย่างเสมอภาคกัน⁶

2.2 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดเคร่งครัด (Strict Liability)⁷

ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดเคร่งครัดมีที่มาจากระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ของประเทศอังกฤษเกิดขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักความรับผิดโดยเคร่งครัดในคดีสิ่งแวดล้อมหมายความว่าความถึงการให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ มีหน้าที่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น โดยไม่คำนึงว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม⁸

คดีที่ได้วางหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศอังกฤษคือ คดีระหว่าง Ryland v. Fletcher (1886)⁹ โดยข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าจำเลยเป็นเจ้าของเหมืองแร่ที่อยู่ในที่ดินติดกับที่ดินโจทก์จำเลยได้ก่อสร้างเขื่อนกั้นน้ำในที่ดินของตนโดยว่าจ้าง

⁶William H. Rodger, Jr., *Environment Law*, (Minnesota: west, 1977), p.171. อ้างใน ประณีต ชุมแก้ว, *ความรับผิดทางแพ่งตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535*, (วิทยานพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541), หน้า 49.

⁷ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, "บทบาทของศาลยุติธรรมกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม," [http://www.dlo.co.th/node/252], 19 สิงหาคม 2012.

⁸ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ, "แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม," *วารสารวิชาการศาลปกครอง*, 7 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2550), 11.

⁹เขตไท ลังการพิณรุฑ, "ความรับผิดฐานละเมิดโดยเด็ดขาด (Strict Liability) ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศอังกฤษเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย," *วารสารนิติศาสตร์*, 30 (กันยายน 2543),

วิศวกรให้เป็นผู้สร้างเขื่อนในลักษณะที่เป็นการว่าจ้างทำของที่ผู้รับจ้างทำเป็นเอกเทศ ไม่ใช่เป็นตัวแทนหรือถูกจ้างในการที่นำเอาความรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นหรือความรับผิดชอบแทนกัน (vicarious liability) มาใช้ ด้วยความประมาทเลินเล่อของวิศวกรผู้รับจ้าง เมื่อเขื่อนกั้นน้ำสร้างเสร็จและเริ่มใช้งานเขื่อนไม่อาจกั้นน้ำได้ น้ำจึงไหลผ่านที่ดินของจำเลยเข้าไปในที่ดินของโจทก์ ได้รับความเสียหายจึงนำคดีมาสู่ศาลเพื่อฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลย ผู้พิพากษาได้วางหลักเกณฑ์ว่าการที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดนำสิ่งใดหรือสิ่งก่อสร้างสิ่งหนึ่งใดขึ้นในที่ดินของตนหรือมีหน้าที่ดูแลสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะสิ่งของนั้นอยู่ในที่ดินของตนบุคคลนั้นมีหน้าที่โดยเด็ดขาดที่จะต้องดูแลรักษาทรัพย์สินนั้นและจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากสิ่งนั้นทุกกรณีไป โดยให้เหตุผลว่าบุคคลใด นำสิ่งใดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายเข้ามาในที่ดินของตน บุคคลนั้นต้องจัดการเก็บรักษาไม่ให้สิ่งนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น หากมีความเสียหายเกิดขึ้น เจ้าของสิ่งอันตรายนั้นต้องรับผิดชอบแม้จะไม่ได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม

หลักความรับผิดชอบนี้ถือเป็นความรับผิดชอบโดยปราศจากความผิด (liability without fault) หลักความรับผิดชอบเคร่งครัดนี้มาจากเจตนารมณ์ทางกฎหมายที่จะให้มีการเยียวยาความเสียหายกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นนอกเหนือจากเจตนาหรือประมาท หากภารกิจใด ๆ โดยสภาพอาจเป็นอันตราย ผิดปกติธรรมดาหรืออาจเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อผู้อื่นแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นความรับผิดชอบของเจ้าของกิจการทันทีที่เขาเริ่มดำเนินการ¹⁰ อีกทั้งการนำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ (shift burden of proof) ให้แก่ผู้ก่อมลพิษ เพราะหากให้ผู้เสียหายเป็นผู้นำสืบถึงความผิดที่เกิดขึ้นโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะพิสูจน์ได้เพราะในคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะต่างกับคดีละเมิดทั่วไป ตัวอย่างเช่น แหล่งกำเนิดมลพิษเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนในการดำเนินงาน การพิสูจน์ว่าโรงงานอุตสาหกรรมจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการก่อมลพิษนั้นย่อมเป็นเรื่องยากที่จะเอาผิดแก่ผู้ถูกฟ้องคดีได้ ต่อมาหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดนี้ได้พัฒนาในกฎหมายสิ่งแวดล้อมอังกฤษคือคดี Cambridge Water v. Eastern Counties Leather plc¹¹

ข้อเท็จจริงในคดีคือในเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1976 บริษัท Cambridge Water Company ได้ซื้อที่ดินผืนหนึ่งซึ่งได้เคยเป็นโรงงานทำกระดาษที่เมือง Sawston แขวง Cambridgeshire

¹⁰William L. Prosser, *Law of Torts*, (4th ed., Minnesota: West, 1982), pp.494-495. อ้างใน สุภารัตน์ จันท์เจริญ, มาตรการทางกฎหมายในการเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษ, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), หน้า 34-35.

¹¹เซตไท ลังการ์พินธุ์, "ความรับผิดฐานละเมิดโดยเด็ดขาด (Strict Liability) ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย," 411-412.

เพื่อจะขออนุญาตขุดเจาะน้ำบาดาลทำน้ำดื่ม บริษัท ทำการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อทำอุตสาหกรรม เมื่อเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. 1979 โดยไม่รู้ว่่าน้ำบาดาลนั้นมีสารพิษเจือปนอยู่ซึ่งเป็นสารละลาย (Solvent) รั่วซึมไปจากแหล่งน้ำจากโรงงานฟอกหนัง Eastern Counties Leather ที่อยู่ติดกัน การแพร่กระจายของสารละลายนี้ได้แพร่กระจายอย่างต่อเนื่องระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1976 การเจือปนของสารพิษในน้ำดื่มสำหรับบริโภคไม่ได้รับการตรวจสอบจนถึงปี ค.ศ. 1976 EC (European Communities) ได้ออกข้อบังคับ (Directive) ที่ 80/778 เกี่ยวกับมาตรฐานน้ำดื่ม สำหรับบริโภคจำกัดความเข้มข้นของสาร Pearchloroethylene ขึ้นสูงในน้ำไว้ ซึ่งปรากฏว่่าน้ำบาดาลจากแหล่งนี้เจือปนและมีสารพิษชนิดนี้เกินมาตรฐานที่กำหนดไว้ ทางกรจึ่งสั่งปิดโรงงานน้ำดื่มนี้ทันที

บริษัท Cambridge Water จึงฟ้อง Eastern Counties Leather ละเมิดฐานเดือดร้อนรำคาญ ประมาทเลินเล่อ และหลักในคดี Rylands v. Fletcher ศาลสูง (High Court) ยกฟ้องในข้อหาเดือดร้อนรำคาญและประมาทเลินเล่อเพราะเห็นว่าบริษัท Eastern Counties leather ไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการรั่วไหลของสารพิษลงในแหล่งน้ำบาดาล

แต่ต่อมาได้มีการกลับคำพิพากษาศาลสูงโดยสั่งให้จ่ายค่าเสียหายจำนวนหนึ่งล้านปอนด์แก่บริษัท Cambridge Water พร้อมกับคำให้จ่ายอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่ามลพิษของแหล่งน้ำที่บริษัททำเครื่องหนังก่อให้เกิดนั้น รมกวนสิทธิของบริษัท Cambridge Water ในการขุดเจาะบาดาลทำน้ำดื่ม จึงถือว่่าเป็นการละเมิดสิทธิของบริษัทฐานก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ (Nuisance)

ในคดีนี้มีการอุทธรณ์ต่อมาถึงศาลแห่งสภาขุนนาง (House of Lords) และมีคำตัดสินยกฟ้องทั้งหมด โดยให้เหตุผลว่าความสามารถในการคาดหมายล่วงหน้า (Foreseeability) ของบริษัททำเครื่องหนังในเรื่องว่าสารละลายนี้จะก่อให้เกิดมลพิษในขณะที่ทำละเมิดนั้นไม่อาจคาดการณ์ล่วงหน้าได้

เห็นได้ว่าในคดีดังกล่าวศาลแห่งสภาขุนนางได้วางหลักในเรื่องการคาดหมาย ความเสียหายได้ล่วงหน้าอย่างมีเหตุผล (Reasonable Foreseeable) กล่าวคือความเสียหายที่สามารถคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นเดียวกับจำเลยในขณะนั้น ดังนั้นเมื่อบุคคลในภาวะเช่นนั้น ไม่สามารถคาดหมายถึงความเสียหายล่วงหน้าได้อย่างมีเหตุผลแล้วผู้นั้นย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น

ในคดีสิ่งแวดล้อมประเทศไทยได้นำหลักความรับผิดเคร่งครัดมาใช้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ความตอนหนึ่งว่า “แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือ

เป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของ รัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครอง แหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่า การรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม” ผลของการนำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัด มาใช้ในกรณีนี้จึงเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้ผู้ก่อมลพิษเป็นฝ่ายพิสูจน์ว่าการรั่วไหลหรือ แพร่กระจายของมลพิษนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากกิจกรรมของตน ส่วนฝ่ายผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่า การกระทำของผู้ก่อมลพิษเกิดขึ้นจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่เนื่องจาก กฎหมายสันนิษฐานไว้แล้วว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษนั้นเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษและ จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบใช้เยียวยาในความเสียหายทั้งหมดที่เกิดขึ้น เพียงแต่แสดงให้เห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นซึ่งทำให้ตนได้รับความเสียหาย และต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าความเสียหายที่ ตนได้รับเกิดจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษ กล่าวได้ว่าต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการ กระทำและผลนั่นเอง ส่วนฝ่ายผู้ก่อให้เกิดความเสียหายมีหน้าที่พิสูจน์ว่ากิจกรรมของตนไม่ได้เป็น ต้นเหตุแห่งความเสียหายหรือพิสูจน์ว่าเป็นกรณีที่เข้าข้อยกเว้นตามกฎหมายให้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตามมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

2.3 หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter - Pays Principle)

หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย หมายถึง ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจะต้อง รับผิดชอบจ่ายค่าเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการป้องกันและการควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อมตลอดจน การทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิม¹² หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเป็นเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์อย่างหนึ่ง ที่ได้นำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวคิดที่ปัจจุบันผู้ประกอบการผลิตสินค้าหรือให้บริการได้ใช้ ทรัพยากรธรรมชาติหรือสินค้าสาธารณะ (Public Goods) โดยไม่ได้จ่ายค่าตอบแทนทำให้สินค้า ราคากว่าที่เป็นจริงและผลจากการที่ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนนี้เองทำให้ไม่มีการรักษาคุณภาพ ของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนอกจากการตัดวงจรผลประโยชน์ตามความสามารถของตน ซึ่งนอกจากเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างไม่เหมาะสมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือไม่

¹² สุณีย์ มัลลิกะมาสย์, “ทางเลือกในการเยียวยาผู้เสียหายจากปัญหามลพิษ,” อุลพาหะ, 43, (มกราคม - มีนาคม 2539), 104. อ้างใน กนกพรรณ ตันวิมลรัตน์ ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการ กระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 10.

สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแล้วยังเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดอีกด้วย¹³

หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายนี้ประเทศไทยได้นำเอาหลักการมาเขียนไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2539) โดยระบุไว้ว่าจะพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นปรับปรุงกลไกการพัฒนาและบริหารจัดการมลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ทางของเสียและสารอันตรายให้มีประสิทธิภาพตามหลักการผู้ก่อปัญหามลพิษจะต้องเป็นผู้รับภาระในการบำบัดและกำจัดมลพิษ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอาไว้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การลดมลพิษทางน้ำ ระดับเสียง สารตะกั่ว ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ปริมาณก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เป็นต้น

ต่อมาประเทศไทยได้นำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาบัญญัติไว้ในกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 68 ถึงมาตรา 71 โดยบัญญัติให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่ถูกควบคุมมีหน้าที่ต้องติดตั้งระบบบำบัดอากาศเสีย ของเสียหรือน้ำเสียและในพื้นที่ซึ่งมีการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมแล้ว เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องส่งน้ำเสียนั้นไปบำบัดในระบบบำบัดรวม โดยต้องเสียค่าบริการ¹⁴ ซึ่งเป็นแนวทางในการป้องกันและควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม หากไม่ทำการบำบัดมลพิษตามที่กฎหมายกำหนด ต้องเสียค่าปรับในอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 91 ส่วนผู้ให้บริการระบบบำบัดมลพิษรวม หากไม่ยอมชำระค่าบริการ หรือฝ่าฝืนไม่จัดส่งของเสียไปบำบัดตามที่กฎหมายกำหนดก็มีความรับผิดชอบตามกฎหมายที่จะต้องเสียค่าปรับตามมาตรา 90 หรือมีโทษทางอาญา ตามมาตรา 104 แล้วแต่กรณี¹⁵ หรือหากมีความรับผิดชอบเกิดขึ้นตาม มาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายต่อผู้เสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น ตามที่ปรากฏในมาตรา

¹³ ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ, "แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม," หน้า 18.

¹⁴ ฌนิศรา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 30.

¹⁵ ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ, เอกสารประกอบการบรรยายในการฝึกอบรมโครงการพัฒนาความรู้และประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานคดีปกครอง (คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม), (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ, 2547)

96 พรรคแรก รวมถึงใช้ค่าเสียหายต่อรัฐสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่รัฐต้องรับภาระจ่ายจริงในการจัดมลพิษที่เกิดขึ้น ตามมาตรา 96 พรรคสอง

ในประเทศที่พัฒนาแล้วเช่นในประเทศญี่ปุ่นได้นำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใช้ โดยหน่วยงาน Environmental Restoration and Conservation Agency (ERCA) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการชดเชยและป้องกันผลกระทบทางด้านสุขภาพจากมลพิษต่าง ๆ ซึ่งแหล่งที่มาของกองทุนนี้ คือ การเก็บภาษีการปล่อยมลพิษจากรถยนต์และการเก็บภาษีปล่อยมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าแหล่งที่มาของเงินนั้นมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษทั้งสิ้น

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีสำนักงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งสหพันธรัฐ (U.S. Environmental Protection Agency หรือ U.S. EPA) ซึ่งมีหน้าที่วัตถุประสงค์เพื่อสนองตอบความต้องการของสาธารณชนในการจัดการปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของคนและความเสื่อมถอยของคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศ โดยที่หน่วยงานดังกล่าวมีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่อยู่หลายฉบับหนึ่งในนั้นคือกฎหมาย Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act (CERCLA) ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดมาตรการที่จะใช้ในการจัดการหรือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยให้มีเงินกองทุนทดแทนนั้นมีที่มาสองส่วนคือ

1. จากรายได้ของรัฐบาลกลางและจากการเรียกเก็บภาษีจากการผลิตปิโตรเลียมและการผลิตสารอินทรีย์เคมีบางประเภทที่มีการผลิตเป็นปริมาณมากที่สุดและแหล่งเงินได้อื่น ๆ

2. จากภาษีที่เรียกเก็บจากผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการกำจัดวัตถุที่มีอันตราย

จะเห็นได้ว่าเงินกองทุนดังกล่าวมีที่มาจากการเรียกเก็บภาษีในกิจการที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยจะนำมาใช้ในค่าใช้จ่ายสำหรับการกำจัดมลพิษในสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีคู่กรณีรับผิดชอบหรือค่าใช้จ่ายนั้นสูงเกินกว่าคู่กรณีที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะรับภาระได้และนำมาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่สูญเสียไปจากการที่วัตถุที่มีอันตรายมีการแพร่กระจายออกมาในกรณีที่มีการขนย้ายวัตถุอันตราย

2.4 หลักการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits)

หลักการฟ้องคดีโดยประชาชนมีที่มาจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกาเนื่องจากการยอมรับให้ประชาชนมีสิทธินำคดีสู่ศาลเพื่อบังคับตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งมีเงื่อนไขเรื่องอำนาจฟ้องตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาอยู่ 3 ประการ คือ¹⁶

1. ต้องมีความเสียหายเกิดขึ้น (Injury) โดยโจทก์ต้องได้รับความเสียหายจากการกระทำละเมิด หรือฝ่าฝืนต่อกฎหมายที่คุ้มครองสิทธินั้นแล้ว
2. ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกล่าวคือต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างความเสียหายและการกระทำที่ถูkfฟ้องร้อง
3. ต้องเป็นเรื่องที่ศาลอาจเยียวยาให้ได้ (Redress ability) หมายถึงตามคำขอ นั้นต้องเป็นสิ่งที่ศาลสามารถจะสั่งเยียวยาให้ได้

ตามหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนนั้นกฎหมายอนุญาตให้ประชาชนฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมได้สองประเภท กล่าวคือ ประเภทแรกประชาชนมีสิทธิฟ้องหน่วยงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเนื่องจากความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่กระทำภายในกำหนดเวลาและอีกกรณีคือการอนุญาตให้ประชาชนสามารถฟ้องคดีเพื่อดำเนินคดีผู้ก่อมลพิษหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อมได้ เช่น การปล่อยสารพิษเกินกว่าปริมาณที่กฎหมายกำหนด โดยในระยะแรกผู้ฟ้องคดีต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่ามี ความเสียหายเกิดขึ้นและตนถูกกระทบสิทธิ แต่สถานะโจทก์ที่ฟ้องคดีนั้นต้องเป็นบุคคล ดังนั้น นิติบุคคลหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ จึงไม่อาจเป็นผู้เสียหายโดยอาศัยหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนได้ เว้นเสียแต่นิติบุคคลหรือองค์กรเหล่านั้นจะฟ้องคดีในฐานะตัวแทนของสมาชิกจึงจะถือว่ามีความอำนาจฟ้อง¹⁷

กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นำหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนมาใช้ เช่น Clean Air Act ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ควบคุมมลพิษทางอากาศ เช่น การกำหนดให้ประชาชนสามารถร้องต่อหน่วยงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้แจ้งคัดค้านคำอนุญาตของมลรัฐตาม Title V โดยต้องร้องขอภายใน 60 วันหลังจากช่วงเวลาในการทบทวนของหน่วยงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ไม่มีข้อห้ามใด ๆ จากหน่วยงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมหรือ The Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act of 1980 (CERCLA) ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วย ความรับผิดชอบการชดเชยและความรับผิดชอบในสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดให้ผู้ใดที่

¹⁶คมวัชร เขียงฮ้อง, "การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสหรัฐอเมริกา," วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์, 2 (มิถุนายน – กรกฎาคม 2551), 76-77.

¹⁷ประพจน์ คล้ายสุบรรณ, "แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม," หน้า 34.

ได้รับผลกระทบจากการปล่อยวัตถุอันตรายสามารถร้องขอต่อ หน่วยงานพิทักษ์สิ่งแวดล้อมให้ทำการประเมินเบื้องต้นในเขตพื้นที่ที่มีการปล่อยวัตถุเช่นว่านั้นมีอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 12 เดือนไม่เช่นนั้นต้องแจ้งให้ทราบถึงเหตุที่ไม่อาจกระทำการดังกล่าวได้ เป็นต้น¹⁸ โดยการฟ้องคดีตาม Clean Water Act ผู้ปล่อยมลพิษต้องได้รับอนุญาตตามระบบการกำจัดของเสียที่มีการปลดปล่อยแห่งชาติ (National Pollutant Discharge Elimination System : NPDES) โดย National Pollutant Discharge Elimination System จะกำหนดมาตรฐานและข้อจำกัดในการปล่อย รวมถึงการตรวจสอบและรายงานการปฏิบัติโดยใช้มาตรฐานการจัดการที่ดีที่สุด หากมีการฝ่าฝืนเงื่อนไขตามที่ได้รับอนุญาตไว้ ก็สามารถถูกฟ้องคดีโดยประชาชนต่อศาลได้ โดยที่ประชาชนที่อาจจะได้รับผลกระทบจะมีอำนาจฟ้องก็เมื่อตนได้รับความเสียหายจากการกระทำอันละเมิดกฎหมายของผู้ปล่อยมลพิษนั้น ส่วนที่ปรากฏชัดเจนของประเทศสหรัฐอเมริกาที่นำหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนมาใช้จะปรากฏใน The National Environmental Policy Act (NEPA) ซึ่งจะเป็นการฟ้องรัฐหรือหน่วยงานของรัฐให้ปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติการใด ๆ เช่น ขอให้ศาลสั่งเพิกถอน สั่งห้าม หรือให้แก้ไขปรับปรุงคำสั่งใด ๆ ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่ก่อผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สำหรับการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยไม่ว่าผู้ได้รับความเสียหายจะเป็นรัฐหรือเอกชนต่างมีสิทธิในการใช้สิทธิทางแพ่งในการฟ้องคดีเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหายชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้เพราะถือว่าผู้ได้รับความเสียหายได้ถูกได้แย่งสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ซึ่งบัญญัติว่า

“เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้”

ไม่ว่าจะถูกโต้แย้งสิทธิในชีวิต ร่างกายอนามัยหรือทรัพย์สินซึ่งกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองป้องกันโดยใครจะมาล่วงละเมิดไม่ได้ โดยกฎหมายของประเทศไทยได้รับรองหลักการฟ้องคดีโดยประชาชนโดยองค์กรเอกชน ซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 8 (5) เป็นกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีก่อนแล้วองค์กรเอกชนจึงจะเข้าร่วมในคดีได้ องค์กรเอกชนจะเป็นผู้เริ่มคดีเองไม่ได้ โดยที่หลักการฟ้องคดีโดยประชาชนนี้ตรงกับหลักในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 คือสาธารณสมบัติ

¹⁸ คมวัชร เอียงอ่อง, “การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกา,” หน้า 82.

ของแผ่นดินเป็นของพลเมืองใช้ร่วมกัน เมื่อพลเมืองเป็นเจ้าของร่วมกันทุกคนมีสิทธิที่จะฟ้องซึ่งหากเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้วทุกคนมีสิทธิฟ้องได้¹⁹

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล (Causation)

หลักความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในกฎหมายละเมิดของประเทศไทยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420²⁰ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ คือ

1. มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น
2. การกระทำความผิดนั้นเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
3. การกระทำนั้นสร้างความเสียหายแก่บุคคลอื่น
4. ความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของผู้ทำละเมิด²¹

การนำหลักความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลมาใช้ในมาตรา 420 เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบทางละเมิดโดยกำหนดให้บุคคลนั้นต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อบุคคลที่ได้รับความเสียหายหากความเสียหายเช่นว่านั้นเป็นผลมาจากการกระทำของผู้ทำละเมิด แต่หากความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ใช่ผลจากการทำละเมิดก็ถือว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ดังนั้นผู้ทำละเมิดก็ไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น²²

ในประมวลกฎหมายอาญามีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเพียงมาตราเดียวคือ มาตรา 63 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าผลของการกระทำความผิดทำให้ผู้กระทำได้รับโทษหนักขึ้น ผลของการกระทำความผิดนั้นต้องเป็นผลที่ตามธรรมดาย่อมเกิดขึ้นได้” ตามมาตรานี้ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นนอกเหนือเจตนา (Beyond Intention) ของผู้กระทำนั้น คือใช้เฉพาะกับความผิดที่ผู้กระทำได้รับโทษหนักขึ้นโดยผลของการกระทำนั่นเอง แต่ถ้าเป็นการกระทำโดยเจตนาให้เกิดผลนั้นมาตั้งแต่แรกแม้โดยธรรมดาแล้วผลไม่น่าจะเกิดขึ้น

¹⁹ประพนธ์ คล้ายสุบรรณ, “แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม,” หน้า 25.

²⁰มาตรา 420 ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

²¹จิตติ ดิงศกพิทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452. (พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 466.

²²ศักดิ์ สอนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่. (พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551), หน้า 34.

กล่าวคือวิญญูชนไม่อาจคาดเห็นได้ ผู้กระทำก็ยังคงรับผิดชอบในผลตามที่ตนได้เจตนามาแล้วตั้งแต่แรก ผลธรรมดาหมายถึงผลที่ผู้กระทำ "คาดเห็น" ความเป็นไปได้ของผลนั้น โดยใช้มาตรฐานของ "วิญญูชน" เป็นหลักในการวินิจฉัย

ผู้ได้รับความเสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหากจะเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และ มาตรา 97 ย่อมมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษไม่ว่าจะเป็นการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินเสียหาย แต่การพิสูจน์ถึงต้นเหตุของความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น อาจพิสูจน์ได้ยากอย่างเช่นกรณีที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษหลายแห่งในพื้นที่เดียวกัน การพิสูจน์ย่อมเป็นไปได้ยากว่าแหล่งกำเนิดมลพิษหรือโรงงานอุตสาหกรรมใดเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นเพียงแห่งเดียว ซึ่งต้องใช้ความรู้ทั้งจากทางนิติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทวงการแพทย์ หรือความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริง

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายของไทยไม่มีการกำหนด ทฤษฎีใด ๆ ที่จะนำมาพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายที่เป็นผลมาจากการกระทำของผู้กระทำละเมิดหรือไม่ แต่ในทางนิติศาสตร์ นักนิติศาสตร์ได้แบ่งแยกแนวคิดในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในกฎหมายละเมิดออกเป็น สอง ทฤษฎีใหญ่ ๆ คือ

1. ทฤษฎีเงื่อนไข
2. ทฤษฎีเหตุเหมาะสม

นักนิติศาสตร์ได้นำทฤษฎีทั้งสองข้างต้นมาเป็นเครื่องมือในการค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.5.1 ทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกันแห่งเหตุ

ทฤษฎีนี้มีหลักในการพิจารณาว่าหากไม่มีการกระทำละเมิดนั้นแล้ว ผลเสียหายจะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าผลเสียหายไม่เกิดขึ้นถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการกระทำละเมิดนั้น ในทางตรงกันข้ามหากเป็นกรณีที่แม้ไม่มีการกระทำละเมิดแต่ก็ยังคงเกิดผลเสียหายขึ้น ถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ผลจากการกระทำของผู้ทำละเมิด²³ และแม้ว่าผลนั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุอื่นประกอบด้วยก็ตาม ถ้าการกระทำของผู้ทำละเมิดเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดผลเสียหายขึ้น

²³พจน์ ปุષปาคม, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด, (พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2525), หน้า 208. อ้างใน กนกพรรณ ตันวิมลรัตน์, การพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 6.

แล้วผู้ทำละเมิดต้องรับผิดชอบในผลเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย โดยไม่ต้องคำนึงว่ายังมีเหตุอื่นที่ก่อให้เกิดความเสียหายด้วยเช่นกัน เนื่องจากหากไม่มีเหตุหลาย ๆ เหตุรวมกันแล้ว ผลเสียดังกล่าวย่อมไม่เกิดขึ้น²⁴ ซึ่งคำว่า "การกระทำ" หมายถึงการกระทำที่ครบองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในของความผิดฐานนั้น ๆ

จากหลักดังกล่าวการกระทำละเมิดแต่ละเหตุที่ประกอบกันขึ้นเป็นผลนั้นจะแยกออกจากกันไม่ได้ ทุก ๆ เหตุถือเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลได้กันทุกเหตุ ไม่มีเหตุใดเหตุหนึ่งสำคัญกว่ากัน ดังนั้นเมื่อมีการกระทำของบุคคลใดแทรกอยู่ในกระบวนการที่ก่อให้เกิดผลบุคคลนั้นจึงต้องรับผิดชอบในผลที่เกิด ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อื่น ๆ มาประกอบด้วยและไม่ว่าเหตุการณ์ประกอบอื่นจะเป็นเหตุปกติธรรมดาหรือผิดปกติธรรมดาหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้ทฤษฎีเงื่อนไขใช้ได้เฉพาะกับการกระทำโดยเคลือบไหว ไม่ใช้กับการไม่กระทำเพราะการไม่กระทำไม่ถือเป็นเหตุให้ต้องรับผิดชอบ เว้นแต่จะเป็นการ "งดเว้น" และเป็นเหตุตัดความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล

จากหลักเกณฑ์ของทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกันแห่งเหตุข้างต้น หากความเสียหายเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ การกระทำละเมิดนั้นบางครั้งอาจไม่ได้เกิดจากการกระทำละเมิดเพียงเหตุเดียวหรือเกิดจากบุคคล ๆ เดียวแต่อาจเกิดจากการกระทำของบุคคลผู้กระทำละเมิดหลายคนจากหลาย ๆ การกระทำจนก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้เสียหาย ผู้กระทำละเมิดแต่ละคนมีความรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องคำนึงถึงการกระทำของผู้กระทำละเมิดอื่นที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น เนื่องจากหากไม่มีการกระทำของผู้กระทำละเมิดคนใดคนหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ผลเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับก็จะไม่เกิดขึ้น จึงถือว่าการกระทำของผู้กระทำละเมิดแต่ละคนมีน้ำหนักในการก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นเท่า ๆ กัน²⁵

จึงสรุปได้ว่าผู้ทำละเมิดจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงมาจากการกระทำของตนหรือไม่ โดยพิจารณาว่าหากไม่มีการกระทำละเมิดนั้นแล้ว ผลเสียหายจะเกิดขึ้นหรือไม่และในกรณีที่เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุกรณีที่มีผู้ทำละเมิดหลายคนและผลของการกระทำละเมิดแต่ละคนรวมกันเป็นผลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้เสียหายนั้น ผู้ทำละเมิดแต่ละคนย่อมมีความผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยผู้ทำละเมิดต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนอย่างไม่จำกัด ดังนั้นขอบเขตของความรับผิดชอบตามทฤษฎีนี้มีผลให้ผู้กระทำละเมิดต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนอย่างไม่จำกัด กล่าวคือไม่ว่าความเสียหายจะมีมากมายเพียงไร

²⁴จิตติ ติงศกัทธิย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452, (พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 492. อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

²⁵ชัยภัทร นิสามณีวงศ์, ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในกฎหมายละเมิด, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 10.

หากว่าเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้กระทำละเมิดแล้ว ผู้กระทำละเมิดก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมด²⁶ จึงส่งผลต่อฝ่ายผู้ถูกกระทำละเมิดที่จะได้รับชดเชยความเสียหายอย่างเต็มจำนวนจากผู้กระทำละเมิดแม้ว่าจะมีผู้กระทำละเมิดหลายคนที่มีแม้จะกระทำละเมิดเพียงบางส่วน แต่ผู้ถูกกระทำละเมิดก็มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากผู้กระทำละเมิดได้ทุกคน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1973/2497 มีหลักกันถนนออกมาวางเกะกะอยู่ รถที่จำเลยขับมาเร็วเกินควร จึงชนเข้าตรงหลักนั้นเป็นเหตุให้มีคนตาย ถ้าปรากฏว่าหากจำเลยไม่ขับเร็วจนเกินสมควรจะหลบหลักนั้นได้ ดังนั้นได้ข้อว่าความตายเป็นผลโดยตรงจากการกระทำโดยประมาทของจำเลยเป็นความผิดตาม มาตรา 252

คดีนี้ศาลเห็นว่าแม้หลักกันถนนจะออกมาขวางถนนรถจำเลยจึงชนเขาก็ดี แต่คดีก็ได้ความว่าขณะเกิดเหตุจำเลยขับรถมาด้วยความเร็วเกินกว่าอัตราตามที่กฎหมายกำหนด ถ้าหากจำเลยขับรถไปในอัตราความเร็วพอสมควรแล้วจำเลยควรจะเห็นหลักกันถนนนั้นและหักหลบหักพ้นไปได้และถ้าจำเลยไม่ขับรถเร็วเกินควรแล้วจำเลยย่อมมีเวลาห้ามล้อรถและหักหลบไม่ให้เกิดชนหลักนั้นได้ ฉะนั้นถึงหากว่าหลักกันถนนจะออกมาขวางถนนอยู่ก็ตาม การที่จำเลยขับรถชนหลักกันถนนเป็นเหตุให้หลักทางถนนนายวิจิตรถึงแก่ความตาย ก็ต้องฟังว่าเป็นผลโดยตรงอันเกิดจากจำเลยขับรถเร็วเกินสมควร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 442/2502 บาดแผลของผู้ตายที่ถูกจำเลยแทงแม้จะเนื่องจากการรักษาบาดแผลไม่ดีเพราะบาดแผลเน่าจึงเป็นพิษก็ดีแต่ก็เป็นผลธรรมดาอันสืบเนื่องจากการกระทำของจำเลยจำเลยมีผิดฐานฆ่าคนโดยไม่เจตนา (อ้างฎีกาที่ 437/2500) ในทางแพ่งถือว่าจำเลยกระทำละเมิดโดยจงใจเป็นเหตุให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย

คดีนี้ศาลฎีกาฟังข้อเท็จจริงว่า จำเลยที่ 1 เป็นผู้ทำร้ายผู้ตายจริงส่วนบาดแผลของผู้ตายที่ถูกจำเลยที่ 1 แทะ แม้จะเนื่องจากการรักษาบาดแผลไม่ดีเพราะบาดแผลเน่าจึงเป็นพิษก็ดี แต่ก็เป็นผลธรรมดาอันสืบเนื่องจากการกระทำของจำเลยที่ 1

จากตัวอย่างคำพิพากษาข้างต้นศาลจะพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงมาจากการกระทำของตนหรือไม่ โดยพิจารณาว่าหากไม่มีการกระทำละเมิดนั้นแล้ว ผลเสียหายจะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าความเสียหายเป็นผลมาจากการกระทำของจำเลย จำเลยก็ต้องรับผิดชอบ

²⁶ ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ. ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, หน้า 71.

2.5.2 ทฤษฎีเหตุเหมาะสม

ทฤษฎีเหตุเหมาะสมมีหลักในการพิจารณา คือ เมื่อมีการกระทำละเมิดและมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว เหตุจากการกระทำนั้นเหมาะสมเพียงพอที่จะทำให้เกิดผลนั้นขึ้นหรือไม่ ถ้าเหมาะสมเพียงพอตามปกติก็ถือว่าเป็นผลมาจากการกระทำนั้นผู้กระทำต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น แต่หากพิจารณาแล้วความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นผลเหมาะสมเพียงพอที่จะทำให้เกิดผลขึ้น ผู้กระทำละเมิดก็ไม่ต้องรับผิดชอบ การพิจารณาว่าเหตุจากการกระทำกับผลที่เกิดขึ้นเหมาะสมเพียงพอหรือไม่โดยใช้มาตรฐาน "วิญญูชน" เป็นหลักในการวินิจฉัยว่าเหตุแทรกแซงนั้นคาดหมายได้หรือไม่ ถ้าหากคาดหมายได้ ผู้กระทำในตอนแรกต้องรับผิดชอบในผลนั้น แต่หากเหตุแทรกแซงนั้นไม่สามารถคาดหมายได้ผู้กระทำในตอนแรกย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในผลนั้นปลายแต่ต้องรับผิดชอบในการกระทำที่ได้กระทำไปก่อนนั้น ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบเพราะผลนั้นใกล้เคียงกว่าเหตุ ซึ่งเหตุแทรกแซงหมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากการกระทำของผู้กระทำและเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดผลในบั้นปลายขึ้นโดยตรง โดยเหตุแทรกแซงอาจมีสาเหตุมาจากเหตุการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า ลมพายุ การกระทำของสัตว์หรือเป็นการกระทำของมนุษย์ เช่น ของผู้กระทำเองของผู้เสียหาย ของบุคคลที่สาม เป็นต้น

ในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นจากเหตุหลายเหตุนั้นจะพิจารณาเฉพาะเหตุที่ก่อให้เกิดผลเสียหายขึ้นนั้น เหตุใดที่ความเสียหายนั้นเป็นผลธรรมดาผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ แต่ถ้าเหตุที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ผลธรรมดาของผู้กระทำเหตุนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบ²⁷ จึงอาจสรุปได้ว่าการนำทฤษฎีเหตุเหมาะสมมาใช้จะช่วยบรรเทาความรับผิดชอบของผู้กระทำละเมิดให้ไม่ต้องรับผิดชอบมากเกินไปจนหากตนเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการก่อให้เกิดความเสียหาย ต่างกับทฤษฎีเงื่อนไขที่ผู้กระทำละเมิดต้องรับผิดชอบเต็มจำนวนและถือว่าผู้กระทำละเมิดจากหลาย ๆ เหตุนั้นมีน้ำหนักเท่ากัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 659/2532 จำเลยใช้ของแข็งตีทำร้ายผู้ตายมีบาดแผลฟกช้ำดำเขียวทั่วร่างกายกับมีบาดแผลฉีกขาดที่ศีรษะยาวประมาณ 3 เซนติเมตร ลึกประมาณ 1.5 เซนติเมตร มีบาดแผลฉีกขาดที่หัวคิ้วซ้ายยาวประมาณ 3 เซนติเมตรลึกประมาณ 1 เซนติเมตร มีบาดแผลถลอกที่ขากรรไกรและข้อศอกซ้ายกระดูกขากรรไกรหัก กระดูกซี่โครงซ้าย 2 ซี่ ฟังได้ว่าจำเลยทำร้ายผู้ตายโดยมีเจตนาฆ่า หลังจากที่ถูกทำร้ายแล้วได้มีการนำตัวผู้ตายไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล แพทย์ได้รักษาผู้ตายเบื้องต้นโดยให้น้ำเกลือใส่ท่อช่วยหายใจ ผ่าตัดใส่ท่อระบายลมในโพรง ปอดซ้ายซ้ายเพราะมีลมรั่วออกมาจากทางเดินหายใจ แล้วใส่เครื่องช่วยหายใจให้ผู้ตายด้วยและแพทย์ผู้รักษามีความเห็นว่าจะหากให้ผู้ตายรักษาตัวที่โรงพยาบาลต่อไปแล้ว โอกาส

²⁷ จิตติ ตึงศกัณย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452,

ที่ผู้ตายจะมีชีวิตรอดมีมากกว่าผู้ตายจะถึงแก่ความตาย การที่ญาติผู้ตายกระทำให้การรักษา
สิ้นสุดลงโดยการดึง เครื่องช่วยหายใจและท่อช่วย หายใจออกแล้วพาผู้ตายกลับบ้าน และผู้ตายถึงแก่
ความตายในคืนนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นผลโดยตรงที่ทำให้ผู้ตายถึงแก่ความตาย หากเป็นผลจากการ
กระทำของจำเลยโดยตรงไม่ เพราะเมื่อผู้ตายอยู่ในความดูแลรักษาของแพทย์แล้ว ผู้ตายย่อมเป็นผู้อยู่
ในสภาพที่มีโอกาสมีชีวิตอยู่รอดสูงการกระทำของจำเลยจึงมีความผิดเพียงฐาน พยายามฆ่าผู้ตาย

จากคำพิพากษาดังกล่าวถือว่าความตายเป็นการกระทำที่เป็นผลโดยตรงตามทฤษฎี
เงื่อนไขจากการกระทำของจำเลย เพราะถ้าจำเลยไม่ทำร้ายก็ไม่บาดเจ็บแผลก็ไม่ต้องรักษาและก็ไม่มี
การดึงเครื่องช่วยหายใจและก็ไม่ตาย ความตายจึงเป็น "ผลโดยตรง" จากการกระทำของจำเลย และ
เป็นกรณีที่ไม่เข้าหลัก "ผลธรรมดา" เพราะขณะจำเลยทำร้ายจำเลยมีเจตนาฆ่าอยู่แล้ว ในที่สุดผู้ถูกทำ
ร้ายก็ตายสมเจตนาของจำเลย จะถือว่าเป็นผลที่ทำให้จำเลยรับโทษหนักขึ้นไม่ได้ ประเด็นต่อมาคือ
ข้อเท็จจริงปรากฏชัดว่าความตายเกิดเพราะญาติดึงเครื่องช่วยหายใจและท่อช่วยหายใจและพากลับ
บ้าน การกระทำของญาตินี้ถือว่าเป็นเหตุแทรกแซงเพราะเป็นเหตุที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากที่จำเลยทำร้าย
และเป็นเหตุที่ทำให้ตายและเป็นเหตุที่ไม่อาจคาดหมายได้ซึ่งทำให้ความตายไม่สัมพันธ์กับการกระทำ
ของจำเลย จำเลยจึงรับผิดเพียงเท่าที่กระทำไปก่อนเกิดเหตุแทรกแซง คือพยายามฆ่าเท่านั้น

การพิพากษาคดีของศาลไทยตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล
ศาลได้วางแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไว้คือ "ความเสียหายที่เกิดขึ้นต้องเป็นผล 'โดยตรง' จากการ
กระทำละเมิดแต่ต้องไม่ไกลกว่าเหตุ" กล่าวคือผลโดยตรงจากการทำละเมิดนั้นถือตามหลักทฤษฎี
ความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไขและคำว่าไม่ไกลกว่าเหตุ หมายถึงไม่มีเหตุแทรกแซงอื่นมา
ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลขาดตอนลง โดยศาลสามารถกำหนดค่าสินไหม
ทดแทนเพื่อการละเมิดได้ตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด หากเป็นกรณีที่ความ
เสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลหลายคนโดยไม่ได้ร่วมกันทำละเมิดศาลก็สามารถแบ่ง
ส่วนความรับผิดได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 ที่บัญญัติว่า

"ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้นให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่
พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนนั้นได้แก่การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะ
ละเมิดหรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้นรวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ
อันได้เกิดขึ้นนั้นด้วย"

ซึ่งการวางแนวทางพิพากษาไว้เช่นนี้จึงเป็นการแก้ไขข้อจำกัดการใช้ทฤษฎีเงื่อนไข
ที่ไม่มีการจำกัดขอบเขตความรับผิดของผู้กระทำละเมิดไว้ ให้รับผิดเพียงที่ไม่ไกลกว่าเหตุเท่านั้น
และศาลยังมีอำนาจในการกำหนดขอบเขตค่าสินไหมทดแทนได้ตามมาตรา 438 ซึ่งเป็นดุลพินิจของ

ศาลที่จะวินิจฉัยความรับผิดของผู้กระทำละเมิดไว้เท่าที่สมควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

ในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมการนำเอาทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกันแห่งเหตุ และทฤษฎีเหตุเหมาะสมมาปรับใช้สามารถพิจารณา ได้ดังต่อไปนี้

หากนำเอาทฤษฎีเงื่อนไขมาพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมสามารถอธิบายได้ว่าหากความเสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษและความเสียหายเป็นผลโดยตรงจากมลพิษแล้ว ผู้ก่อมลพิษย่อมต้องรับผิดในผลแห่งการกระทำนั้น ๆ เพราะถ้าไม่มีการกระทำของผู้ก่อมลพิษ ผลเสียหายย่อมไม่เกิดขึ้นหรือในกรณีที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษหลายแหล่งร่วมกันปล่อยสารพิษสู่สิ่งแวดล้อม การปล่อยมลพิษทั้งหลายของแหล่งกำเนิดมลพิษโดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองย่อมต้องรับผิดชอบในผลแห่งความเสียหายนั้นไม่ว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นมาเพียงใดก็ตาม ซึ่งทฤษฎีเงื่อนไขได้นำหลักตรงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติมาใช้จึงทำให้วินิจฉัยได้ง่ายว่าผลเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษหรือไม่²⁸

กรณีที่นำทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมาใช้พิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมสามารถอธิบายได้ว่าบรรดาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้กระทำละเมิดจะรับผิดชอบเฉพาะเหตุปกติที่ย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้น²⁹ คือรับผิดชอบแต่เฉพาะความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่ผู้ก่อสามารถคาดหมายได้โดยวิญญูชนเท่านั้น ส่วนความเสียหายใดที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากเหตุปกติซึ่งแม้จะเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษ ผู้ก่อมลพิษก็ไม่ต้องรับผิด ดังนั้นความรับผิดของผู้ก่อมลพิษจึงขึ้นอยู่กับว่าคาดหมายได้หรือไม่

2.6 ข้อสันนิษฐานและหลักการการพิสูจน์

ข้อสันนิษฐานตามความหมายแห่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 คำว่า สันนิษฐาน³⁰ (ก.) หมายความว่า ลงความเห็นเป็นการคาดคะเนไว้ก่อน (ปล.ลงความเห็นในที่สุด) ส่วนความหมายตามกฎหมายพยานหลักฐานจะแบ่งข้อสันนิษฐานออกเป็น 2 ชนิด คือ ข้อ

²⁸ ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ. ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, หน้า 71.

²⁹ จิตติ ตังศภิติย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452, หน้า 492.

³⁰ “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,” [www.rirs3.royin.go.th/dictionary.asp], 10 ตุลาคม 2555

สันนิษฐานตามข้อเท็จจริง (presumption of fact) และ ข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย (presumption of law)

2.6.1 ข้อสันนิษฐานตามข้อเท็จจริง (presumption of fact)

ข้อสันนิษฐานประเภทนี้จะเป็นการอ้างหลักเรื่องความเป็นไปได้ตามปกติธรรมดาของบุคคลหรือทรัพย์ ฝ่ายที่กล่าวอ้างการผิดปกติธรรมดาย่อมมีภาระการพิสูจน์และคู่ความนำสืบหักล้างได้เสมอ เพราะถือเป็นข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาด³¹ หรือตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ซึ่งบัญญัติว่า "คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน ให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะ ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว"

โดยบางส่วนที่ว่า "ข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์" ถือเป็นข้อยกเว้นหลักภาระการพิสูจน์ที่ว่า "ผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ" กล่าวคือโดยหลักแล้วโจทก์มีหน้าที่นำสืบถึงข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้าง แต่บางสถานการณ์ที่สภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์แสดงตัวของมันอยู่ว่าจำเลยน่าจะเป็นฝ่ายประมาท ถ้าจำเลยไม่ประมาท เหตุร้ายก็ไม่เกิดขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อสันนิษฐานตามความเป็นจริงที่เปลี่ยนภาระการพิสูจน์จากฝ่ายโจทก์ไปยังฝ่ายจำเลยที่ต้องพิสูจน์หักล้างว่าตนไม่ได้ประมาท³² ข้อสันนิษฐานตามข้อเท็จจริงนี้ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษ ที่มีผลต่อภาระการพิสูจน์คือ หากศาลเห็นว่าคู่ความฝ่ายใดได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานแล้ว คู่ความฝ่ายนั้นก็มีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว โดยที่ไม่ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตนได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐาน แต่ภาระการพิสูจน์จะตกแก่คู่ความฝ่ายตรงข้ามที่ต้องพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมายนั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 292/2542 จำเลยที่ 2 เป็นแพทย์ผู้ได้รับใบอนุญาตให้เป็นผู้ประกอบการโรคศิลปะสาขาแพทย์และเป็นผู้ชำนาญพิเศษในแขนงสาขาวิชาศัลยศาสตร์ตกแต่งจากประเทศญี่ปุ่น จำเลยที่ 2 กระทำการผ่าตัดหน้าอกโจทก์ที่มีขนาดใหญ่ให้มีขนาดเล็กลงตามสภาพปกติที่โรงพยาบาลจำเลยที่ 1 หลังผ่าตัดแล้วจำเลยที่ 2 นัดให้โจทก์ไปผ่าตัดแก้ไขที่คลินิกจำเลยที่ 2

³¹ เริงธรรม ลัดพลี, คำอธิบายกฎหมายแพ่งมูลฐาน, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2540), หน้า

³² คณิง ภาไชย, พยาน, (กรุงเทพมหานคร : สารศึกษาการพิมพ์, 2521), หน้า. 39.

อีก 3 ครั้งแต่อาการไม่ดีขึ้น โจทก์จึงให้แพทย์อื่นทำการรักษาต่อโดยเดิมจำเลยที่ 2 ทำการผ่าตัดหน้าอกในวันที่ 12 เมษายน 2537 รักษาตัวที่โรงพยาบาล 1 วัน วันที่ 13 เมษายน 2537 จำเลยที่ 2 อนุญาตให้โจทก์กลับบ้าน วันที่ 15 เมษายน 2537 จำเลยที่ 2 เปิดแผลพบมีน้ำเหลืองไหลบริเวณปากแผลทรวงอกไม่มีร่องอกมีก้อนเนื้ออยู่บริเวณรักแร้ด้านขวา เต้านมด้านซ้ายมีขนาดใหญ่กว่าด้านขวาและส่วนที่เป็นหัวนมจะมีบาดแผลที่คล้ายเกิดจากการถูกไฟไหม้ จำเลยที่ 2 รับว่าเกิดจากการผิดพลาดในการผ่าตัดแล้วแจ้งว่าจะดำเนินการแก้ไขให้จำเลยที่ 2 นัดให้โจทก์ไปทำแผลดู น้ำเหลืองออกจากบริเวณทรวงอกและได้มีการผ่าตัดแก้ไขทรวงอกอีก 3 ครั้ง แต่โจทก์เห็นว่าทรวงอกไม่มีสภาพดีขึ้น ประกอบกับระยะเวลาส่งเลยมานานจึงเปลี่ยนแพทย์ใหม่และแพทย์ที่ทำการรักษาต่อจากจำเลยที่ 2 ได้ทำการผ่าตัดเพื่อแก้ไขทรวงอก 3 ครั้ง จนมีสภาพทรวงอกดีขึ้นกว่าเดิม การที่แพทย์ต้องทำการผ่าตัดแก้ไขอีก 3 ครั้ง แสดงว่าจำเลยที่ 2 ผ่าตัดมามีข้อบกพร่องต้องแก้ไข ยิ่งกว่านั้นการที่โจทก์ให้จำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นแพทย์เชี่ยวชาญด้านศัลยกรรมด้านเลเซอร์ผ่าตัดแสดงว่าจำเลยที่ 2 มีหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังตามวิสัยและพฤติการณ์เป็นพิเศษ การที่จำเลยที่ 2 ผ่าตัดโจทก์เป็นเหตุให้ต้องผ่าตัดโจทก์เพื่อแก้ไขถึง 3 ครั้งย่อมแสดงว่าจำเลยที่ 2 ไม่ใช้ความระมัดระวังในการผ่าตัดและไม่แจ้งให้ผู้ป่วยทราบถึงขั้นตอนการรักษาระยะเวลาและกรรมวิธีในการดำเนินการรักษาจนเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเสียหาย นับว่าเป็นความประมาทเลินเล่อของจำเลยที่ 2 ถือได้ว่าจำเลยที่ 2 ทำละเมิดต่อโจทก์

โจทก์ติดต่อกับจำเลยที่ 2 ที่คลินิกของจำเลยที่ 2 เมื่อตกลงจะผ่าตัดจำเลยที่ 2 จึงตกลงให้โจทก์เข้าผ่าตัดในโรงพยาบาลของจำเลยที่ 1 เพียงเท่านั้นย่อมฟังไม่ได้ว่าจำเลยที่ 1 เป็นนายจ้างของจำเลยที่ 2 หรือเป็นตัวแทนมอบหมายให้จำเลยที่ 2 เป็นตัวแทนทำการผ่าตัดให้โจทก์ จำเลยที่ 2 กระทำละเมิดต่อโจทก์โดยภายหลังจากที่โจทก์ทำการผ่าตัดกับจำเลยที่ 2 แล้ว โจทก์มีอาการเครียดเนื่องจากมีอาการเจ็บปวดต่อมาภายหลังพบว่าการทำศัลยกรรมไม่ได้ผลทำให้โจทก์เครียดมากกังวลและนอนไม่หลับรุนแรงกว่าก่อนผ่าตัด โจทก์จึงให้แพทย์อื่นทำการรักษา ดังนี้ แม้โจทก์จะมีการเครียดอยู่ก่อนผ่าตัดแต่เมื่อหลังผ่าตัดอาการมากขึ้นกว่าเดิมความเครียดของโจทก์จึงเป็นผลโดยตรงมาจากการผ่าตัด จำเลยที่ 2 ต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายที่โจทก์ต้องรักษาจริง ส่วนค่าเสียหายที่เป็นค่าใช้จ่ายหลังจากแพทย์โรงพยาบาลอื่นได้รักษาโจทก์อยู่ในสภาพปกติแล้วโจทก์จึงไม่อาจเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินนั้นอีก

ข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์ เป็นเรื่องที่ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปตามรูปคดีเฉพาะรายหรือเป็นการใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเฉพาะกรณีไปซึ่งเกิดจากการตีความของศาลเพื่อสร้างบรรทัดฐาน ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อมีข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งฟังได้แล้วศาลก็สันนิษฐาน

ข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งตามหลักตรรกวิทยาหรือใช้หลักเหตุผลตามความเป็นจริง (Derive their force from logic)³³ เมื่อเป็นข้อสันนิษฐานที่เกิดขึ้นจากการใช้เหตุผลของศาลข้อสันนิษฐานดังกล่าวจะเกิดขึ้นหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานของศาล ไม่ใช่ข้อสันนิษฐานที่เด็ดขาด ไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัว ทั้งยังไม่แน่นอนว่าจะเกิดข้อสันนิษฐานอย่างไรอย่างหนึ่งขึ้นเหมือนกับกรณีของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายหรือไม่³⁴ จำเป็นต้องตีความของศาลเพื่อสร้างแนวบรรทัดฐานต่อไป³⁵

2.6.2 ข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย (Presumption of law)

ข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย หมายถึง หลักกฎหมายพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการรับฟังข้อเท็จจริงอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีข้อสันนิษฐานศาลก็จะรับฟังข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่าข้อเท็จจริงมีอยู่อย่างหนึ่งอย่างใดก่อนจนกว่าจะได้มีการพิสูจน์หักล้างเป็นอย่างอื่น โดยข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นรูปแบบของการใช้เหตุผลทางกฎหมายในการให้การรับรองข้อเท็จจริงโดยดึงมาสู่ข้อเท็จจริงที่ยังไม่ได้มีการพิสูจน์ ผลของการมีข้อสันนิษฐานทางกฎหมายคือ เป็นการผ่อนผันให้ฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนำสืบแต่เพียงว่าได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานนั้น คือ ต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขของข้อสันนิษฐานและเมื่อพิสูจน์ได้แล้วศาลก็จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐานทันที³⁶

ก่อนมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 23) พ.ศ.2550 นั้น มีการกำหนดข้อสันนิษฐานที่เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไว้ตามมาตรา 84 (2) (เดิม) ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดที่นำสืบพยานหักล้างไม่ได้ เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษฯ มาตรา 15 วรรคสาม (2) ที่บัญญัติว่า “การมีแอมเฟตามีนหรืออนุพันธ์แอมเฟตามีน มีปริมาณคำนวณเป็นสารบริสุทธิ์ตั้งแต่สามร้อยเจ็ดสิบห้ามิลลิกรัมขึ้นไป... ให้ถือว่าเป็นการมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย อันเป็นบทสันนิษฐานเด็ดขาดของกฎหมายนั้น จำเลยไม่อาจนำสืบ

³³ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2543), หน้า 53.

³⁴ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2551), หน้า 154. ; โสภณ โกสิน, คำอธิบายและเปรียบเทียบกฎหมายไทยและต่างประเทศในเรื่องกฎหมายลักษณะพยาน, (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเซชม, 2517), หน้า 48.

³⁵ เฟลิตา ดันรังสรรค์, ภาระการพิสูจน์ความรับผิดชอบละเมิดในการประกอบวิชาชีพแพทย์, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 26.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

หักล้างเป็นอย่างอื่นได้" หรือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 64 ที่บัญญัติว่า "บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดในทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าตามสภาพและพฤติการณ์ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้กฎหมาย บัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาลและถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้" โดยมักจะมีถ้อยคำว่า "ให้ถือว่า" แทรกอยู่ในบทบัญญัตินั้น ๆ ข้อสันนิษฐานที่หักล้างไม่ได้จะไม่มีผลต่อการพิจารณาพิพากษาเพราะไม่เปิดโอกาสให้นายพยานหลักฐานมาสู้หักล้างเพียงแต่มีผลให้ข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐานนั้นกลายเป็น "ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้" เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) ที่คู่ความไม่ต้องนำสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น

ข้อสันนิษฐานอีกประการคือ ข้อสันนิษฐานไม่เด็ดขาดที่จะมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์หักล้างให้ตกแก่คู่ความฝ่ายตรงข้าม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 และเปิดโอกาสให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสู้หักล้างหรือโต้แย้งได้ เพราะเมื่อมีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว จะมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้คู่ความฝ่ายตรงข้าม เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 422 ที่กำหนดให้ผู้ที่ฝ่าฝืนบทบังคับแห่งกฎหมายให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเป็นผู้ผิด หรือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1357 ที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้เป็นเจ้าของรวมกันมีส่วนเท่ากัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1441/2538 ข้อสันนิษฐานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1357 ที่ว่าเจ้าของรวมมีส่วนเท่ากันไม่ใช่ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดคู่ความมีสิทธิที่จะนำสืบให้รับฟังเป็นอย่างอื่นและสามารถนำพยานบุคคลมานำสืบหักล้างพยานเอกสารสัญญาจำนองและสัญญาซื้อขายที่ดินที่แสดงการเป็นเจ้าของรวมกันนั้นได้ไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 94

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1958/2533 โจทก์มีชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในโฉนดที่ดินพิพาทซึ่ง ป.พ.พ. มาตรา 1373 ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าโจทก์เป็นผู้มีสิทธิครอบครองในที่ดินดังกล่าว จำเลยจึงมีภาระการพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นฝ่ายครอบครองที่ดินพิพาทด้วยเจตนาเป็นเจ้าของติดต่อกันเป็นเวลา 10 ปี แม้จำเลยจะมีคำสั่งของศาลชั้นต้นถึงที่สุดแสดงว่าจำเลยได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินพิพาทโดยการครอบครองปรปักษ์ก็ตาม แต่เมื่อโจทก์ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกคดีสามารถพิสูจน์ได้ว่าที่ดินพิพาทเป็นของโจทก์ คำสั่งของศาลชั้นต้นย่อมไม่ผูกพันโจทก์ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 145 วรรคสอง (2)

2.6.3 ภาระการพิสูจน์และความรับผิดชอบในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทย

ภาระการพิสูจน์ หมายถึง หน้าที่ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาลให้ศาลเห็นจริงหรือเชื่อตามที่ตนประสงค์จะกล่าวอ้าง ภาระการพิสูจน์นี้มีความสำคัญแก่คดีมากกว่าหน้าที่นำสืบก่อนเพราะเป็นเรื่องที่จะทำให้คดีแพ้ชนะกันได้ทีเดียว³⁷ ท่านอาจารย์ศรีนง ภาไชย อธิบายว่า “ภาระการพิสูจน์ หมายถึง การพิสูจน์ให้เห็นถึงความแท้จริงของสิ่งที่ตนกล่าวอ้างขึ้นในคดีนั้น ภาระการพิสูจน์นี้เป็นหลักกฎหมายที่ศาลหรือคู่ความไม่อาจตกลงเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าตามคำฟ้อง คำให้การ และการชี้สองสถาน ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับคู่ความฝ่ายใดแล้วศาลหรือคู่ความไม่อาจกำหนดหรือตกลงกันเปลี่ยนแปลงให้เป็นภาระของอีกฝ่ายหนึ่งไปได้”

ท่านอาจารย์โอสถ โกศิน อธิบายว่า “ภาระการพิสูจน์ หมายถึง ความถึง หน้าที่ของคู่ความที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาลให้เห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง คือถ้าเป็นโจทก์ก็ต้องสืบให้ได้สมฟ้อง ถ้าเป็นจำเลยต้องสืบให้สมคำให้การ จึงต่างกับหน้าที่นำสืบก่อนในข้อที่ว่าถ้าภาระการพิสูจน์ตกแก่ฝ่ายใดฝ่ายนั้นต้องสืบ แต่จะสืบก่อนมีผลในทางได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงว่าความ แต่ภาระการพิสูจน์เป็นผลถึงให้คดีแพ้ชนะโดยตรง”³⁸

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84/1 บัญญัติว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตนให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว” เรื่องภาระการพิสูจน์ศาลต้องกำหนดให้เป็นไปตามกฎหมาย หากศาลกำหนดผิดแม้คู่ความจะไม่ได้โต้แย้งคัดค้าน ศาลก็ต้องพิจารณาไปตามภาระการพิสูจน์ที่ถูกต้อง ถ้าศาลชั้นต้นวินิจฉัยผิดไปจากหลักภาระการพิสูจน์ ศาลสูงย่อมมีอำนาจพิพากษาคดีไปตามภาระการพิสูจน์ที่ถูกต้องได้

โดยทั่วไปแล้วจะมีทฤษฎีความรับผิดชอบละเมิดเกี่ยวข้ออยู่ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีรับภัยและทฤษฎีความผิด กล่าวคือ

1. ทฤษฎีรับภัย

เป็นทฤษฎีของฝรั่งเศสซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 หลักการของทฤษฎีรับภัยสร้างขึ้นโดยมีเหตุผลว่าเมื่อมนุษย์ผู้ใดได้กระทำการใด ๆ ย่อมต้องเสี่ยงภัยอย่างใด

³⁷ เจริญธรรม ลัดพลี, คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน, หน้า 29.

³⁸ ประสิทธิ์ จงวิจิต, “ภาระการพิสูจน์ในคดีละเมิดโดยประมาทเลินเล่อ,” ตุลพาน, 53 (กันยายน – ธันวาคม 2549), 16.

อย่างหนึ่งเสมอ ๆ หากมีผลร้ายเกิดขึ้นผู้กระทำต้องรับผลแห่งการเสี่ยงภัยนั้น ๆ อีกทั้งยังมีแนวคิด จะให้ความคุ้มครองและเยียวยาให้ผู้เสียหายได้กลับสู่สถานะเดิมด้วยโดยการชดเชยค่าเสียหาย ซึ่ง นับได้ว่าเป็นการนำเอาหลักความผิดออกจากหลักเกณฑ์ละเมิด กล่าวคือนอกจากไม่ต้องด้วย วัตถุประสงค์แห่งการเยียวยาตามกฎหมายแพ่งและไม่มีขอบเขตกำหนดโดยกฎหมายแล้วยังไม่ เปิดโอกาสให้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาความรับผิดชอบด้วยความยุติธรรมอันเป็นเกณฑ์พื้นฐาน ของความรับผิดชอบอีกด้วย³⁹ ซึ่งแนวคิดนี้จะไม่พิจารณาถึงองค์ประกอบภายในจิตใจของผู้กระทำ ความผิด แต่มีความคิดพื้นฐานมาจากหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันที่จะไม่ถูกกระทำให้ เสียหายและเห็นว่าบุคคลจะต้องรับผิดชอบโดยเด็ดขาดเมื่อปรากฏว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผล อันเนื่องมาจากการกระทำของตนโดยไม่ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นจะมีความผิดหรือไม่หรืออาจกล่าวได้ ว่า “เมื่อมีความเสียหายต้องมีการชดเชยเยียวยา” โดยมุ่งหาผู้กระทำความผิดเท่านั้น ทั้งนี้ทฤษฎีรับ ภัยก็จะต้องยึดหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลด้วย โดยในประเทศฝรั่งเศสจะนำทฤษฎีรับ ภัยไปบัญญัติไว้ในกฎหมายพิเศษที่เกี่ยวกับเครื่องจักรที่สลับซับซ้อน เช่น รัฐบาลบัญญัติว่าด้วย การจราจรทางอากาศหรือรัฐบาลบัญญัติว่าด้วยการเดินเรือ เป็นต้น

2. ทฤษฎีความผิด

ทฤษฎีนี้ยอมรับหลักที่ว่าผู้ก่อความเสียหายจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของ ตนเป็นความผิด ซึ่งถือหลัก “ไม่มีความผิดถ้าปราศจากความผิด” (Liability as a result of fault) ต่างกับทฤษฎีรับภัยที่ถือว่าอาจมีความรับผิดชอบแม้ไม่มีความผิดก็ตาม⁴⁰

ความรับผิดทางแพ่งในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้นำ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดมาพิจารณาถึงความรับผิดทางแพ่ง สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดกับชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐ ตามมาตรา 420, 437 เพราะมาตราดังกล่าวเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิของบุคคล ซึ่งบุคคลอื่น ต้องเคารพและต้องไม่กระทำการใด ๆ ที่จะเป็นการล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวของบุคคลอื่น นอกจาก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดแล้วความรับผิดในกฎหมายสิ่งแวดล้อมยังนำ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะทรัพย์สินตามมาตรา 1337 มาใช้บังคับด้วย โดย พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวกับ

³⁹ ประณีต ชุมแก้ว, ความรับผิดทางแพ่งตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แห่งชาติ พ.ศ.2535, หน้า 17.

⁴⁰ เพลินตา ดันรังสรรค์, ภาระการพิสูจน์ความรับผิดทางละเมิดในภาพประกอบวิชาชีพแพทย์, หน้า 62.

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย เช่น หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย

2.6.3.1 ความรับผิดและการพิจารณาพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดีทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น” มีองค์ประกอบดังนี้

1. ต้องมีบุคคลที่กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลและไม่ว่าจะบรรลุนิติภาวะแล้วหรือไม่ก็ตาม แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาด้วยว่ารู้สำนึกในการเคลื่อนไหวของตนเองด้วยหรือไม่

2. ต้องมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นที่เป็นการกระทำโดยรู้สำนึกในการเคลื่อนไหวนั้น ซึ่งเป็นการกระทำของร่างกายที่อยู่ในบังคับของจิตใจ⁴¹ และการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ในบางกรณีการงดเว้นกระทำทั้ง ๆ ที่ตนมีหน้าที่ต้องกระทำไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ซึ่งเกิดจากกฎหมาย สัญญาหรือความสัมพันธ์ทางข้อเท็จจริงที่มีอยู่ระหว่างผู้งดเว้นกับผู้เสียหายหรือเป็นผลมาจากฐานะทางข้อเท็จจริงซึ่งผู้งดเว้นได้ก่อขึ้น⁴² เช่น ลูกจ้างในโรงงานมีหน้าที่ปิดวาล์วท่อระบายน้ำเสียจากโรงงานที่ส่งน้ำเสียไปยังบ่อบำบัดน้ำเสียเพื่อไม่ให้น้ำเสียล้นบ่อบำบัดน้ำเสีย หากลูกจ้างผู้นั้นไม่ได้เฝ้าดูว่าน้ำเสียล้นบ่อบำบัดน้ำเสียแล้วหรือไม่และลืมปิดวาล์วน้ำจนเป็นเหตุให้น้ำเสียไหลท่วมบ่อดังกล่าวและไหลท่วมแปลงปลูกผักของชาวบ้านข้างเคียงจนได้รับความเสียหาย กรณีเช่นนี้ถือว่าการละเมิดเกิดจากการละเว้นการกระทำของลูกจ้างในโรงงานซึ่งบริษัทเจ้าของโรงงานต้องรับผิดชอบด้วย⁴³ แต่หากเป็นการกระทำต่อทรัพย์สินที่ไม่มีเจ้าของ เช่น อากาศ น้ำ ดิน น้ำในแม่น้ำ ก็ไม่ถือเป็นการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แม้ว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นก็ตาม

⁴¹ ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ. ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, หน้า 7.

⁴² ไพจิตร บุญญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, (พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ, 2541), หน้า 277.

⁴³ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2545), หน้า 508.

3. เป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อซึ่งคำว่า "จงใจ" หมายถึง กระทำโดยรู้ลึกรู้จริงถึงผลเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน⁴⁴ ส่วนผลเสียหายจะมีมากน้อยเพียงใดนั้นไม่สำคัญ เช่น โรงงานของจำเลยได้ปล่อยควันพิษออกสู่ภายนอกโดยรู้ว่าควันพิษดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทรัพย์สินหรือสุขภาพของบุคคลอื่นแต่กลับไม่ได้ทำการแก้ไขหรือยับยั้งการกระทำนั้น

คำว่าประมาทเลินเล่อนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับการกระทำโดยประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรค 4 ที่บัญญัติว่า "กระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่" โดยความระมัดระวังของบุคคลต้องพิจารณาตามวิสัยและพฤติการณ์

จากองค์ประกอบข้างต้นถ้าครบองค์ประกอบแล้วก็ถือว่าการกระทำนั้น ๗ เป็นการกระทำละเมิดซึ่งผู้กระทำต้องชดเชยค่าเสียหายที่เกิดจากการกระทำละเมิดนั้น แต่ถ้ามีการกระทำละเมิดแต่ไม่เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นแต่เป็นการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมย่อมไม่ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดผู้อื่น ทั้งนี้การฟ้องโดยอาศัยหลักละเมิดจะต้องเป็นกรณีที่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมแล้วจึงส่งผลกระทบต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการใช้สิทธิตามมาตรา 420 จึงใช้กับบุคคลผู้ได้รับความเสียหายโดยตรง ไม่รวมถึงความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ในประเด็นเรื่องการพิสูจน์ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมตกอยู่กับฝ่ายโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ที่จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและการกระทำละเมิดนั้นครบองค์ประกอบตามมาตรา 420 หากเป็นความรับผิดชอบสิ่งแวดล้อมกรณีที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษหลายแห่งในพื้นที่ย่อมเป็นเรื่องยากในการพิสูจน์ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นว่าแหล่งกำเนิดมลพิษใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเกิดปัญหาในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล

สำหรับภาระการพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้กำหนดภาระการพิสูจน์ โดยเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ที่ว่า "ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบ" เมื่อโจทก์ฟ้องคดีโดยกล่าวอ้างข้อเท็จจริงว่าจำเลยได้กระทำ

⁴⁴ ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, หน้า 18.

การใดๆ ที่เป็นการละเมิดต่อโจทก์ทำให้โจทก์ได้รับความเสียหายตามองค์ประกอบของมาตรา 420 กล่าวคือ⁴⁵

1. การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายเกิดขึ้นจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หากโจทก์พิสูจน์ไม่ได้จำเลยจะหลุดพ้นความรับผิด

2. โจทก์มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล (causation) กล่าวคือโจทก์ต้องพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลเสียหาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 396/2544 เหตุการณ์เกิดขึ้นจากรถยนต์ของโจทก์และจำเลยซึ่งเป็นยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลทั้งสองฝ่ายแล่นชนกัน จึงมิใช่กรณีตาม ป.พ.พ. มาตรา 437 โจทก์จึงมีหน้าที่นำสืบว่าจำเลยเป็นฝ่ายประมาท เพราะโจทก์เป็นผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงนี้ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 84

การพิสูจน์ของโจทก์ตามมาตรา 84/1 ประกอบกับมาตรา 420 โจทก์จึงมีหน้าที่พิสูจน์ให้ศาลเชื่อในข้อเท็จจริงตามคำฟ้องว่าจำเลยได้กระทำความผิดและผลแห่งการกระทำนั้นทำให้โจทก์ได้รับความเสียหาย หากโจทก์ไม่สามารถทำได้ศาลย่อมพิพากษายกฟ้องโจทก์ให้จำเลยพ้นจากความรับผิด

2.6.3.2 ความรับผิดและภาระการพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437

มาตรา 437 บัญญัติว่า "บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล บุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่ยานพาหนะนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั่นเอง

ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงผู้มีไว้ในครอบครองของตนซึ่งทรัพย์สิน เป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพหรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สินด้วย"

มาตรา 437 ได้นำหลักความรับผิดเคร่งครัดซึ่งเป็นหลักกฎหมายระบบจารีตประเพณีมาใช้โดยกำหนดให้ผู้ครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะต้องชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นโดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทหรือไม่ เป็นการไม่คำนึงถึงองค์ประกอบภายในของการกระทำความผิด ดังนั้นผู้เสียหายหรือโจทก์จึงไม่ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่เพียงแต่พิสูจน์เพียงว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการกระทำของจำเลยเท่านั้น ซึ่งมาตรา 437 นี้แตกต่างกับมาตรา 420 ที่จะรับผิดต่อเมื่อได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเท่านั้น และคำ

⁴⁵ กนกพรณ์ ดันวิมลรัตน์ ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 39-40.

ว่าทรัพย์สินอันตรายตามวรรคสองนั้นหมายถึงทรัพย์สินที่เกิดอันตรายได้โดยสภาพหรือเกิดอันตรายได้โดยอาการกลไกของทรัพย์สินนั้น เช่นเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น แต่ก็มีเหตุยกเว้นคือ "เหตุสุดวิสัย"⁴⁶ ของมาตรา 437 นั้นถือเป็นข้อยกเว้นที่กำหนดให้ผู้ครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะไม่ต้องรับผิดชอบถึงกรณีที่เกิดความเสียหายเกิดขึ้นเพราะตัวผู้เสียหายเอง

มาตรา 437 มีหลักเกณฑ์ที่จะพิจารณาได้ดังนี้⁴⁷

1. ต้องเป็นยานพาหนะที่เดินด้วยกำลังจักรกลจึงไม่รวมถึงกำลังคนหรือสัตว์ เช่น เครื่องยนต์ พลังงานปรมาณู เป็นต้น
2. ความเสียหายที่เกิดขึ้นต้องเกิดขึ้นขณะที่ยานพาหนะนั้นเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล หมายถึง ยานพาหนะนั้นกำลังเคลื่อนที่และเคลื่อนที่ด้วยกำลังจักรกล แม้เครื่องจักรกลจะเสียหรือหยุดทำงานก็ยังถือว่ายานพาหนะนั้นกำลังเดินด้วยกำลังจักรกล
3. ความเสียหายอันเกิดจากยานพาหนะที่เดินด้วยกำลังจักรกลอาจเกิดจากตัวยานพาหนะโดยตรง หรือเป็นผลมาจากการเดินด้วยกำลังจักรกล
4. ความเสียหายต้องเกิดแก่บุคคล ทรัพย์สินหรือยานพาหนะอื่นที่ไม่ได้เดินด้วยกำลังจักรกล เท่านั้น หากความเสียหายเกิดจากยานพาหนะที่เดินด้วยกำลังจักรกลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปนั้นจะไม่อยู่ในบังคับ มาตรา 437

ความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายตามมาตรา 437 วรรค 2 เป็นการกำหนดให้ผู้ครอบครองหรือผู้ยึดถือทรัพย์สินอันตรายต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายนั้น แต่ก็มีข้อยกเว้นให้ไม่ต้องรับผิดชอบตามวรรค 1 คือความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือเพราะความผิดของผู้เสียหายเอง แม้ว่ามาตรา 437 จะนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ระบบจารีตประเพณีนำมาใช้บังคับแต่บทบัญญัติมาตรานี้กลับนำมาปรับใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้น้อยมาก เพราะถูกจำกัดเฉพาะความเสียหายที่เกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังจักรกล หรือทรัพย์สินอันตรายเท่านั้น

⁴⁶ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 8 คำว่า "เหตุสุดวิสัย" หมายความว่า เหตุใด ๆ อันจะเกิดขึ้นก็ดี จะให้ผลพิบัติก็ดี เป็นเหตุที่ไม่อาจป้องกันได้ แม้ทั้งบุคคล ผู้ต้องประสบหรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้นจะได้จัดการระมัดระวัง ตามสมควรอันพึงคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นนั้น

⁴⁷ศักดิ์ สอนงชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดทางละเมิดตาม พรบ.ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่, หน้า 167.

สำหรับการพิจารณาการพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437⁴⁸ การกำหนดการพิจารณาการพิสูจน์จะเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 เช่นเดียวกับมาตรา 420 โดยโจทก์ต้องพิสูจน์ถึงประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. โจทก์มีภาระการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่โจทก์ได้รับเกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล รวมถึงทรัพย์สินที่เป็นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพหรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สิน ที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของจำเลยแม้ว่าจำเลยจะให้ความระมัดระวังแล้วก็ตาม

2. เนื่องจากมาตรา 437 ได้นำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดมาใช้จึงมีผลให้โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทหรือไม่ เพียงแต่พิสูจน์เพียงว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการทรัพย์สินอันตรายหรือยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลที่อยู่ในความครอบครองของจำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 396/2544 โจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 ก็ต่อเมื่อโจทก์มิใช่เป็นผู้ที่ครอบครองหรือควบคุมยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล เมื่อเหตุเกิดขึ้นจากรถยนต์ของโจทก์และจำเลยซึ่งกำลังแล่นชนกัน เป็นยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลทั้งสองฝ่าย จึงมิใช่กรณีตามมาตรา 437 โจทก์จึงมีหน้าที่นำสืบว่าจำเลย เป็นฝ่ายประมาทเพราะโจทก์เป็นผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 396/2544 เหตุรถชนเกิดขึ้นจากรถยนต์ของโจทก์และจำเลยซึ่งเป็นยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกลทั้งสองฝ่ายแล่นชนกัน จึงมิใช่กรณีตาม ป.พ.พ. มาตรา 437 โจทก์จึงมีหน้าที่นำสืบว่าจำเลยเป็นฝ่ายประมาทเพราะโจทก์เป็นผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงนี้ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 84

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6892/2537 กรณีที่เข้าข้อสันนิษฐานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 437 นั้น จะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดจากตัวทรัพย์สินนั้นโดยตรง แม้กระแสไฟฟ้าจะเป็นทรัพย์สินที่เกิดอันตรายโดยสภาพแต่ตามฟ้องโจทก์อ้างเหตุ ละเมิดเพราะจำเลยทั้งสองไม่ตัดกระแสไฟฟ้าให้ไม่ปลอดภัยต่อการดับเพลิง เป็นเหตุให้เพลิงลุกลามไหม้บ้านโจทก์ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคล หาใช่ความเสียหายที่เกิดจากตัวทรัพย์สินคือกระแสไฟฟ้าไม่ โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์

⁴⁸ กนกพรรัตน์ ต้นวิลลรัตน์, ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 45.

2.6.3.3 ความรับผิดชอบและการพิสูจน์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337

มาตรา 1337 บัญญัติว่า “บุคคลใดใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควร ในเมื่อเขาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาค้ำประกันประกอบไว้ท่านว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิจะปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหาย หรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ทั้งนี้ไม่ลบหลู่สิทธิที่จะเรียกเอาค่าทดแทน”

ถึงแม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1335 ที่กำหนดให้แดนแห่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นกินทั้งเหนือพื้นพื้นดินและใต้พื้นดินด้วยและมาตรา 1336 จะให้อำนาจแก่เจ้าของกรรมสิทธิ์ไว้ก็ตามแต่หากมีการรบกวนการครอบครองโดยปกติสุข เช่น โรงงานปล่อยของเสียออกสู่ภายนอกหรือเกิดจากการส่งเสียงรบกวน ย่อมเป็นการรบกวนการใช้สิทธิในอสังหาริมทรัพย์คือไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์ ด้วยเหตุดังกล่าวกฎหมายจึงคุ้มครองเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ให้มีสิทธิเหนือพื้นดินและใต้พื้นดิน รวมถึงให้มีสิทธิขยายออกไปรอบ ๆ อสังหาริมทรัพย์อีกด้วย

สิทธิของเจ้าของอสังหาริมทรัพย์เพื่อยับยั้งความเสียหายให้สิ้นไป ตามมาตรา 1337 มีข้อพิจารณาดังต่อไปนี้⁴⁹

1. ผู้ที่ได้รับความเสียหายต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ คำว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์นั้นรวมถึง เจ้าของที่ดินที่ไม่มีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ มีแต่เพียงเอกสารแสดงสิทธิครอบครอง (น.ส.3 หรือ น.ส.3ก.) ก็ถือว่าเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ตามความหมายแห่งมาตรา 1337 แล้วและความเดือดร้อนที่ได้รับนั้นต้องเป็นความเดือดร้อนในการใช้อสังหาริมทรัพย์ของตน
2. ผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนจะเป็นบุคคลใดก็ได้ แม้ไม่ใช่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งแตกต่างกับกรณีผู้ที่ได้รับความเสียหายเท่านั้นที่ต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์
3. ความเดือดร้อนนั้นเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ไม่ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจะเป็นความเสียหายในทางทรัพย์สินหรือเป็นเหตุเดือดร้อนรำคาญได้ โดยกรณีใดที่จะถือว่าได้รับความเดือดร้อนรำคาญหรือไม่เพียงใดต้องถือตามความรู้สึกของบุคคลธรรมดา
4. เจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิให้ระงับการกระทำและอาจเรียกค่าเสียหายได้โดยปกติแล้วหากฟ้องเพียงให้ระงับการกระทำอันเป็นการรบกวนขัดสิทธิผู้เสียหายสามารถอ้างเพียงมาตรา 1337 แต่หากจะเรียกค่าเสียหายด้วยต้องอ้างว่าเป็นละเมิดตามมาตรา 420 และ มาตรา

⁴⁹มานิตย์ จุมปา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน, (พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 231.

421⁵⁰ แม้จำเลยจะยกข้อต่อสู้ว่าโจทก์เข้ามาอยู่ในอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหายภายหลังและผู้เสียหายย่อมรู้อยู่แล้วว่าจะได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของจำเลยนั้น จำเลยย่อมไม่สามารถอ้างเพื่อให้พ้นความรับผิดได้ โดยในประเด็นนี้ศาลไทยมีแนวคำพิพากษาในทำนองเดียวกับศาลของประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส⁵¹

มาตรา 1337 เป็นการนำหลักกฎหมายเรื่องเหตุเดือดร้อนรำคาญมาใช้โดยหลักคือบุคคลหนึ่งได้ทำการใด ๆ ตามสิทธิของตนแต่การกระทำนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควรแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ซึ่งความรับผิดตามมาตรา 1337 นี้จะไม่มีองค์ประกอบในเรื่องของการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ⁵² มาตรานี้จะให้กับผู้เสียหายที่เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์และต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นพิเศษด้วยซึ่งผู้เสียหายหรือโจทก์ต้องพิสูจน์ว่าได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรจากการกระทำของจำเลย

เมื่อมีการกระทำให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายตามมาตรา 1337 แล้วเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิเรียกค่าเสียหายทางละเมิดหรือใช้สิทธิที่จะปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป หากใช้วิธีเรียกค่าเสียหายในทางละเมิดนั้นถือว่าการกระทำใด ๆ ที่เป็นการรบกวนสิทธิ ย่อมถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยไม่ต้องอาศัยสิทธิตามมาตรา 421 อีกผู้ก่อให้เกิดความเสียหายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 438 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า

"อนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนนั้นได้แก่การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิดหรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้ก่อขึ้นนั้นด้วย"

หากทำให้ทรัพย์สินเสียหายผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต้องทำให้ทรัพย์สินนั้นกลับคืนสู่สภาพเดิม แต่หากไม่สามารถทำให้กลับสู่สภาพเดิมได้ก็ต้องชดใช้เป็นจำนวนเงินแทนความเสียหายต่อทรัพย์สินนั้น⁵³ และยังสามารถเรียกค่าเสียหายจากการที่ไม่ได้ใช้ทรัพย์สินนั้น รวมทั้ง

⁵⁰สุหม ศุนิตย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด, (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ 2537), หน้า 56.

⁵¹มานิตย์ จุมปา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน, หน้า 240.

⁵²อรพรรณ ณ บางช้าง, และ อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ โดยสถาบันวิจัยทรัพย์พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, โครงการศึกษาแนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจจากผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับสนับสนุนกระบวนการยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยทรัพย์พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2552), หน้า 5-8.

⁵³วารี นาสกุล, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532), หน้า 263.

มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยและค่าเสื่อมราคาได้อีกด้วย ทั้งนี้ข้อจำกัดของมาตรานี้คงถูกจำกัดเรื่องอำนาจฟ้องเพราะกฎหมายกำหนดให้เฉพาะเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นพิเศษเท่านั้นที่มีอำนาจฟ้องให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายหรือใช้สิทธิที่จะให้จำเลยปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไปเท่านั้น

สำหรับการพิจารณาพิสูจนีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337⁵⁴ จะพิจารณาตามมาตรา 84/1 กำหนดให้โจทก์ซึ่งเป็นผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงมีหน้าที่ต้องนำสืบพิสูจนีถึงข้อเท็จจริงนั้น โดยต้องพิสูจนีถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

1. โจทก์ไม่ต้องพิสูจนีว่าจำเลยได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เนื่องจากแม้จำเลยจะใช้สิทธิของตนเองด้วยความระมัดระวังแล้ว แต่ก็ยังเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควรแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ จำเลยก็ยังคงต้องรับผิดชอบ

2. โจทก์มีภาระการพิสูจนีถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจนีว่าการที่โจทก์เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนรำคาญเกินควร หากไม่สามารถพิสูจนีได้โจทก์ย่อมแพ้คดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 625/2491 ฟ้องขอให้บังคับจำเลยเปิดตำราและทางสาธารณะ แต่คำฟ้องไม่ปรากฏว่าจำเลยได้ปิดทางหรือกระทำการใด ๆ แก่ทางอันเป็นความเสียหายแก่โจทก์ ดังนี้ ถือว่า ไม่ได้ตั้งใจพิพาทเกี่ยวกับทางมาในคำฟ้อง จึงไม่มีประเด็นที่ศาลจะต้องวินิจฉัยชี้ขาดในข้อนี้

2.6.3.4 ความรับผิดชอบทางแพ่งและการพิจารณาพิสูจนีตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

ในอดีตก่อนมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จะใช้หลักกฎหมายลักษณะละเมิดและลักษณะทรัพย์สินในการฟ้องเรียกค่าเสียหายโดยประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 มาตรา 437 มาตรา 1337 เป็นต้น มาปรับใช้กับกรณีความเสียหายเกิดกับชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินของบุคคลอื่น รวมถึงการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ แต่อย่างไรก็ดีการฟ้องเรียกค่าเสียหายโดยใช้หลักกฎหมายลักษณะละเมิดหรือลักษณะทรัพย์สินดังกล่าวมีข้อจำกัดเนื่องจากลักษณะคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแตกต่างจากคดีละเมิดทั่วไป เช่น ลักษณะคดีสิ่งแวดล้อมจะมีบุคคลที่ได้รับความเสียหายหลายคน เพราะมลพิษจากแหล่งกำเนิดมักจะแพร่กระจายออกไปเป็นวงกว้างแต่การทำละเมิดทั่วไปนั้น

⁵⁴ กนกพรพรณ์ ตันวิมลรัตน์, ภาระการพิสูจนีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 49.

มักจะมีลักษณะความเสียหายที่แคบและมีบุคคลที่ได้รับความเสียหายจำนวนน้อยกว่าหรือความเสียหายจากมลพิษนั้นจะมีลักษณะเป็นการค่อย ๆ สะสมเข้าสู่ร่างกายจึงมักไม่แสดงอาการในทันทีที่จะแสดงอาการก็อาจใช้ระยะเวลานานเป็นปี ๆ แต่ความเสียหายจากการทำละเมิดทั่วไป มักจะปรากฏความเสียหายทันทีที่มีการทำละเมิด รวมทั้งความแตกต่างในการพิสูจน์ความเสียหาย กล่าวคือหากฟ้องตามกฎหมายลักษณะละเมิดบุคคลที่ได้รับความเสียหายหรือโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลและต้องพิสูจน์ด้วยว่าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อด้วย โดยต้องพิสูจน์ต่อศาลว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้ก่อมลพิษตามหลักการการพิสูจน์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 หากผู้ก่อมลพิษเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรที่มีความซับซ้อนในการทำงานนั้น ย่อมก่อให้เกิดความลำบากในการพิสูจน์ถึงสาเหตุดังกล่าวหรือในกรณีความเสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 ที่จำกัดให้บุคคลที่จะเป็นผู้เสียหายนั้นต้องเป็นเพียงเจ้าของอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น ดังนั้นการฟ้องโดยเหตุละเมิดหรือทรัพย์สินอาจไม่ก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษ

ต่อมาเมื่อมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และมาตรา 97 ซึ่งเป็นบทบัญญัติในส่วนความรับผิดชอบทางแพ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะในการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง โดยที่มาตรา 96 เป็นการฟ้องคดีให้รับผิดชอบจากความเสียหายที่เกิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด ส่วนมาตรา 97 เป็นการฟ้องให้รับผิดชอบกรณีทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหาย บทบัญญัติทั้งสองเป็นการขยายฐานความคุ้มครองบุคคลที่ได้รับความเสียหายให้ได้รับความคุ้มครองมากขึ้น เช่น การนำหลักความรับผิดชอบเด็ดขาดมาใช้ดังจะเห็นได้จากข้อความบางส่วนของมาตรา 96 ดังนี้ “เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้นไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม” จากการนำหลักความรับผิดชอบเด็ดขาดมาใช้จึงเป็นการผ่อนภาระการพิสูจน์ของฝ่ายโจทก์ให้เบากว่าการฟ้องคดีโดยใช้กฎหมายลักษณะละเมิด มาตรา 420 กล่าวคือ การฟ้องโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 โจทก์มีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่ามลพิษหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายมาจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่จำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยซึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ซึ่งต่างกับการ

ฟ้องในอดีตที่ใช้หลักกฎหมายลักษณะละเมิดที่ต้องพิสูจน์ด้วยว่าจำเลยกระทำโดยความจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 96 บัญญัติไว้ว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของ รัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

1. เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
2. การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
3. การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย"

จากบทบัญญัติข้างต้นสามารถแยกองค์ประกอบได้ ดังต่อไปนี้

1. ผู้เสียหายตามมาตรา 96 นี้หมายถึงบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษโดยตรง ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของ รัฐเสียหาย กรณีที่ผู้เสียหายเป็นรัฐหมายถึงรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ เช่นส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ ซึ่งทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือทรัพย์สินที่ไม่ใช่ของเอกชน ได้รับความเสียหายจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ ในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นเอกชน หากผู้ได้รับความเสียหายเสียชีวิตจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ บุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีแทนคือบุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาของผู้ตาย⁵⁵

2. บุคคลที่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 96 คือเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ควบคุม ดูแล ตัวแทน แต่ไม่รวมถึงกรณีที่

⁵⁵อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2554),

เจ้าของให้บุคคลอื่นเข้าพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากในขณะที่เกิดความเสียหายเจ้าของไม่ใช่ผู้ครอบครองพื้นที่ดังกล่าวในขณะนั้นหรือกรณีผู้รับโอนหรือเป็นการเปลี่ยนเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษมาจากบุคคลอื่นไม่ทราบถึงการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นและไม่ทราบว่าสถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ บุคคลนั้นย่อมไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 96 เนื่องจากกฎหมายถือว่าเป็นผู้สุจริต ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกากฎหมาย The Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act, 1980 มาตรา 107 ได้กำหนดให้บุคคลผู้ที่ได้ที่ดินมาโดยสุจริตนั้นไม่ต้องมีความรับผิดตามมาตรา 107

3. ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนตามที่ปรากฏในมาตรา 96 นั้นกฎหมายไม่ได้ระบุว่าค่าเสียหายที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องรับผิดชอบอะไรบ้าง ดังนั้นจึงต้องพิจารณาร่วมกับค่าเสียหายตามหลักกฎหมายทั่วไปในเรื่องละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 438 ซึ่งบัญญัติว่า

"ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้นให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้นได้แก่ การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้เกิดขึ้นนั้นด้วย"

ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศไทยนั้นค่าเสียหายเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนผู้เสียหายสามารถเรียกได้เท่าที่เสียหายตามความจริงเท่านั้น เช่นการเรียกค่าเสียหายเท่ากับมูลค่าที่ต้องเสียไปในการรักษาพยาบาลหรือจากการขาดรายได้จากการขาดงาน ค่าปลงศพ ค่าขาดไร้อุปการะหรือเป็นกรณีที่ทรัพย์สินเสียหาย หากสามารถคืนทรัพย์สินได้ศาลก็สามารถสั่งให้คืนได้หรือให้ใช้ราคาทรัพย์สินหากไม่สามารถคืนได้และในวรรคท้ายแห่ง มาตรา 96 นั้นก็รวมถึง ค่าใช้จ่ายที่รัฐต้องใช้จ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วยตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย

4. ข้อยกเว้นความรับผิดของมาตรา 96 มีอยู่สามประการคือ

4.1 เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม คำว่าเหตุสุดวิสัยพิจารณาได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 8 "เหตุสุดวิสัย" หมายความว่า เหตุใด ๆ อันจะเกิดขึ้นก็มิจะทำให้ผลพิบัติเกิดเป็นเหตุที่ไม่อาจป้องกันได้แม้ทั้งบุคคลผู้ต้องประสบหรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้นจะได้จัดการระมัดระวังตามสมควรอันพึงคาดหมายได้จากบุคคลในฐานะและภาวะเช่นนั้น เช่น เกิดอุทกภัยในเขตโรงงานทำให้สารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตได้ลงไปตามแม่น้ำ โดยที่น้ำเสียได้ไหลไปยังที่นาหรือแปลงเกษตรของบุคคลอื่นจนทำให้เกิดความเสียหาย กรณีดังกล่าวเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษย่อมไม่ต้องรับผิด เป็นต้น

4.2 การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

4.3 การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเอง หรือของบุคคลอื่นซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

สำหรับภาระการพิสูจน์ตามมาตรา 96⁵⁶ เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องภาระการพิสูจน์ไว้โดยเฉพาะ ดังนั้นจึงต้องนำหลักตามมาตรา 84/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ ดังนี้

1. เนื่องจากมาตรานี้นำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดมาใช้จึงมีผลให้โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

2. โจทก์มีหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษ

3. โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าตนได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัยหรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหาย

4. โจทก์ต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล กล่าวคือโจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่โจทก์ได้รับเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่จำเลยครอบครองหรือเป็นเจ้าของ

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบและภาระการพิสูจน์ตามมาตรา 96 โดยมาตรานี้จะใช้กับกรณีความเสียหายที่เกิดจากการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิด และยังมีความรับผิดชอบทางแพ่งอีกมาตราคือมาตรา 97 เป็นความรับผิดชอบกรณีความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งบัญญัติว่า

“ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายให้ แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น”

เจตนารมณ์ของมาตรานี้มุ่งใช้บังคับกับบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินให้ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายโดยมาตรา 97 ใช้คำว่า “ผู้ใด” จึงหมายความว่าถึงบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลรวมถึงส่วนราชการด้วยซึ่งองค์ประกอบของมาตรา 97 จะเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อเพราะ

⁵⁶ กนกพรพรณ์ ดันวิมลรัตน์, ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 52.

กฎหมายกำหนดไว้เพียงผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เท่านั้นไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะดังเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ที่ได้กำหนดไว้ว่า "จงใจหรือประมาทเลินเล่อ" ซึ่งผลของการกระทำหรือละเว้นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้นมีผลเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ส่วนการกำหนดค่าเสียหายตามมาตรา 97 จะคิดจากมูลค่าความเสียหายที่แท้จริงซึ่งคิดจากมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ถูกทำลาย สูญหายหรือทำให้เสียไป โดยจะนำหลักการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์มาพิจารณา ร่วมด้วย เช่นการก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำ การคิดคำนวณค่าเสียหายนั้น ไม่ได้พิจารณาแต่เพียงว่ามีปลาตายจำนวนเท่าใดแต่ต้องพิจารณาถึงความเสียหายต่อลำน้ำทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพืชน้ำหรือสัตว์น้ำทุกชนิดที่อยู่ในลำน้ำสายนั้นเป็นต้น⁵⁷

ภาระการพิสูจน์ตามมาตรา 97⁵⁸ จะเหมือนกับมาตรา 96 ที่ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องภาระการพิสูจน์ไว้โดยเฉพาะดังนั้นจึงต้องนำหลักตามมาตรา 84/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ ดังนี้

1. โจทก์ผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงมีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่า จำเลยได้กระทำการหรือละเว้นการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย
2. โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้ถูกโต้แย้งสิทธิและต้องพิสูจน์ถึงความสูญหายหรือเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
3. โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลว่าการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายของจำเลยส่งผลเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

กล่าวโดยสรุปก็คือหากโจทก์นำคดีมาฟ้องตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โจทก์มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ด้วยว่าการกระทำของจำเลยเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อด้วยหรือไม่ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากจะพิสูจน์ได้ หากโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อได้โจทก์ก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้คดี นอกจากนี้โจทก์ยังต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการกระทำหรือมลพิษของจำเลยกล่าวคือต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลด้วย ในการพิสูจน์ถึง

⁵⁷ อำนาง วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, หน้า 499.

⁵⁸ กนกพรรณ ตันวิมลรัตน์, ภาระการพิสูจน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อม, หน้า 54.

ประเด็นนี้ในคดีที่ความเสียหายเกิดจากมลพิษก็ย่อมพบกับความยากลำบากในการพิสูจน์ เนื่องจากลักษณะของความเสียหายที่เกิดจากมลพิษนั้นจะแตกต่างกับความเสียหายที่เกิดจากการกระทำละเมิดทั่วไป เนื่องจากความเสียหายที่เกิดจากมลพิษมักจะต้องใช้เวลาในการสะสมเข้าสู่ร่างกายทำให้การพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลเป็นเรื่องยาก และในช่วงที่ยังไม่ปรากฏอาการกฎหมายก็ยังถือว่าผู้นั้นยังไม่ได้ได้รับความเสียหาย หากต้องรอให้เกิดความเสียหายแล้วพยานหลักฐานต่าง ๆ อาจสูญหายไปเนื่องจากข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาหรืออาจมีการปกปิดแก้ไขข้อบกพร่องจากแหล่งกำเนิดมลพิษต่าง ๆ

หากโจทก์นำคดีมาฟ้องตามมาตรา 437 ที่ความเสียหายเกิดขึ้นจากยานพาหนะ อันเดินด้วยกำลังจักรกลรวมถึงทรัพย์สินอันตรายเป็นกรณีของ ที่แม้มาตรานี้จะนำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดมาใช้ซึ่งมีผลให้โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่ากระทำของจำเลยเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ และมาตรานี้ได้นำข้อสันนิษฐานมาใช้ที่กำหนดให้บุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินที่เกิดอันตรายได้โดยสภาพหรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้หรือกลไกของทรัพย์สินนั้นก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายใด ๆ ที่เกิดจากทรัพย์สินนั้น ซึ่งโจทก์ยังมีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงให้เข้าข้อสันนิษฐาน กล่าวคือ โจทก์ต้องนำสืบว่าโจทก์ได้รับความเสียหายและทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดความเสียหายอยู่ในความครอบครองของจำเลย แต่อย่างไรก็ตามการนำคดีมาฟ้องตามมาตรา 437 สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมจะมีข้อจำกัดมากเนื่องจากความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดจากยานพาหนะอันเดินด้วยกำลังจักรกลหรือทรัพย์สินอันตรายเป็นเท่านั้น

การนำคดีมาฟ้องตามมาตรา 1337 ในเหตุเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งมาตรานี้โจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เนื่องจากแม้จำเลยจะใช้สิทธิด้วยความระมัดระวังแล้วแต่หากมีความเสียหายเกิดขึ้นจำเลยก็ยังคงต้องรับผิดชอบแต่โจทก์ยังคงมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลอยู่ กล่าวคือ โจทก์ยังต้องพิสูจน์ว่าการใช้สิทธิของจำเลยทำให้โจทก์เดือดร้อนเกินสมควรและการนำคดีมาฟ้องตามมาตรา 1337 จะมีข้อจำกัดในเรื่องอำนาจฟ้องที่ผู้เสียหายจะต้องเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์เท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ตามบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งมาตรา 96 ซึ่งเป็นความรับผิดชอบต่อความเสียหายจากมลพิษ เช่น การปล่อยสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือการรั่วไหลของสารเคมีซึ่งมีผลให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เป็นต้น และมาตรา 97 ซึ่งเป็นความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ แม้มาตราดังกล่าวจะนำหลักความรับผิดชอบเคร่งครัดมาใช้ แต่โจทก์ก็ยังคงมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลอยู่โดยต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ

ดังกล่าว ซึ่งถือเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยากเนื่องจากลักษณะความเสียหายที่เกิดจากมลพิษเป็นสิ่งที่ยากจะพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าความเสียหายเกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดมลพิษแหล่งใด โดยเฉพาะคดีที่มีข้อเท็จจริงว่ามีแหล่งกำเนิดมลพิษในบริเวณนั้นอยู่หลายแห่ง

เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาไว้โดยเฉพาะ ดังนั้นจึงต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 มาใช้บังคับซึ่งกำหนดว่าผู้ใดกล่าวอ้างให้ผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบ ซึ่งลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างกับคดีอื่นทั่วไป จึงมีผลทำให้การนำหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบมาใช้อย่างระมัดระวังขึ้นในการพิจารณาเพื่อหาความจริง เช่น เมื่อข้อเท็จจริงอยู่ในความรู้เห็นของอีกฝ่ายแต่เพียงฝ่ายเดียวและเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาว่าการกระทำของจำเลยจะต้องรับผิดชอบหรือไม่ทำให้ฝ่ายที่กล่าวอ้างมีหน้าที่ต้องนำสืบต้องพบกับอุปสรรคและอาจเป็นเหตุให้โจทก์ไม่ได้รับการเยียวยาถึงแม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้วโจทก์จะได้รับ ความเสียหายตามที่กล่าวอ้างก็ตาม